

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра всесвітньої історії

На правах рукопису

**ЯЦЮК СОЛОМІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА
БАРОКОВЕ МИСТЕЦТВО ІТАЛІЇ : СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ, ТЕМИ
ТА ЖАНРИ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Історія, правознавство»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник :

КРАМАР ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ,

доктор історичних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри _____

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

(_____) _____

ЛУЦЬК – 2024

Анотація

Яцюк С. О. Барокове мистецтво Італії: стильові особливості, теми та жанри.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр».

У роботі проаналізовано барокове мистецтво Італії, його стильові особливості, а також теми та основні жанри. Магістерська робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел та наукової літератури, додатків.

У вступі визначається актуальність теми, об'єкт, предмет та завдання дослідження. В першому розділі представлено історіографічний та джерельний огляди зазначеної теми. У другому розділі проаналізовано історичне тло зародження нової культури: політичні та економічні передумови. Третій розділ присвячено бароковій архітектурі. Розкрито постаті найвидатніших представників раннього бароко : Джакомо делла Порта, Доменіко Фонтана, Карло Мадерна. У четвертому розділі представлено італійське барокове малярство. Йдеться про два головні напрями: болонський академізм та караванджизм. Показано особливості монументально-декоративного живопису. Головною темою п'ятого розділу є італійська барокова скульптура. Наголошено на творчості Лоренцо Берніні, його здатності поєднувати технічну майстерність з емоційною глибиною як у скульптурі, так і в архітектурі. Шостий розділ містить рекомендації щодо використання матеріалу магістерської роботи на уроках історії у закладах загальної середньої освіти.

За результатами роботи зроблено відповідні висновки. Зазначено, що культура бароко в Італії була не лише мистецькою революцією, але й певною мірою відповіддю на складні питання реалій італійської дійсності XVII ст. Архітектори раннього бароко створили будівлі, які продовжують надихати і зачаровувати сучасників до сьогодні. Творчість Мікеланджело Мерізі да Караваджо як лідера реалістичного напрямку в італійському живописі виступає поворотним моментом в історії мистецтва, знаменуючи відхід від ідеалізації до більш правдивого та гуманістичного зображення світу. Митці епохи творили мистецтво, яке залишило глибокий слід у світовій культурній спадщині.

Ключові слова: бароко, малярство, архітектура, скульптура, болонський академізм, караванджизм, монументально-декоративні розписи.

Abstract

S.Yatsiuk. Baroque art of Italy: style features, themes and genres.

Qualification work for the educational degree "Master".

The work analyzes the baroque art of Italy, its style features, as well as themes and main genres. The master's work consists of an introduction, six sections, conclusions, a list of used sources and scientific literature, annexes.

The introduction determines the relevance of the topic, object, subject and task of the study. The first section presents historiographical and source reviews of this topic. The second section analyzes the historical background of the new culture emergence: political and economic prerequisites. The third section is devoted to Baroque architecture. The most prominent representatives of the early Baroque are revealed: Giacomo della Porta, Domenico Fontana, Carlo Maderna. The fourth section presents Italian baroque painting. We are talking about two main areas: Bologna academism and caravangism. Features of monumental and decorative painting are shown.

The main theme of the fifth chapter is Italian baroque sculpture. Lorenzo Bernini's creativity, his ability to combine technical mastery with emotional depth in both sculpture and architecture are emphasized. The sixth section contains recommendations on the use of master's work material in history lessons in institutions of general secondary education.

According to the results of the work, appropriate conclusions were made. The Baroque culture in Italy was not only an artistic revolution, but also an answer to the complex questions of Italian reality in 17th century. Early Baroque architects created buildings that continue to inspire and fascinate contemporaries to this day. The work of Michelangelo Merisi da Caravaggio, as the leader of a realistic trend in Italian painting, is a turning point in the history of art, marking a departure from idealization to a more truthful and humanistic image of the world. Artists of the epoch created art that left a deep mark on the world cultural heritage.

Key words: baroque, painting, architecture, sculpture, Bologna academism, caravaggism, monumental and decorative paintings.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛА.....	8
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ НОВОЇ КУЛЬТУРИ	15
РОЗДІЛ 3. БАРОКОВА АРХІТЕКТУРА.....	25
3.1 Архітектура раннього бароко.....	25
3.2 Барокові архітектурні ансамблі. Міська архітектура бароко.....	31
3.3 Джакомо делла Порта, Доменіко Фонтана, Карло Мадерна – найвидатніші представники раннього італійського бароко.....	35
РОЗДІЛ 4. ІТАЛІЙСЬКИЙ БАРОКОВИЙ ЖИВОПИС.....	44
4.1 Болонська академізм і караванджизм - два провідні напрями в італійському живописі XVII ст.....	44
4.2 Особливості реалізму XVII ст.: Мікеладжело Мерезі да Караваджо.....	49
4.3 Монументально-декоративний живопис італійського бароко: монументальні розписи Гвідо Рені, Доменіко Дзамп'єріо, П'єтро да Картони.....	52
РОЗДІЛ 5. ІТАЛІЙСЬКА БАРОКОВА СКУЛЬПТУРА. ЛОРЕНЦО БЕРНІНІ.....	59
РОЗДІЛ 6. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ.....	63
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Доба бароко – стилю, що досяг розквіту у XVII ст. є переломним етапом в історії мистецтва. Він позначений драматичною експресією, вигадливими деталями, загостреним відчуттям емоцій та руху. Згадана епоха здійснила вплив не лише на образотворче мистецтво, але й поширилася на архітектуру, літературу, музику і театр, що робить її вивчення вкрай важливим для всебічного розуміння культурної динаміки періоду. Мистецтво бароко характеризується величчю, чуттєвим багатством, напруженою і рухом, що часто досягається за допомогою драматичних контрастів світла і тіні (світлотіні) та складних композицій, які викликають почуття благоговіння. Вивчення цих стилістичних елементів необхідне для розуміння того, як художники епохи бароко, такі як М. де Караваджо, Л. Берніні та Ф. Борроміні, маніпулювали візуальними ефектами, щоб задіяти емоції глядача та передати релігійні та політичні послання. Аналізуючи ці особливості, історики можуть простежити еволюцію художніх технік та їхній вплив на наступні течії, такі як рококо та неокласицизм.

Актуальність вивчення мистецтва бароко полягає не лише в його естетичному та культурному внеску у світову скарбницю людства, але й в його здатності відображати ширші історичні процеси. Період бароко був епохою великих політичних, релігійних і соціальних потрясінь, а його мистецтво пропонує багате джерело інформації про ці зміни. Завдяки критичному аналізу стилістичних особливостей, тем і жанрів бароко, історики можуть краще зрозуміти функцію мистецтва як дзеркала та рушійної сили історичного поступу. Крім того, вивчення мистецтва бароко сприяє постійному дискурсу про роль мистецтва в суспільстві, відносини між мистецтвом і владою, а також про те, як мистецькі рухи формуються під впливом історичного контексту. Вписуючи мистецтво бароко в ширший наратив європейської історії, дослідники можуть встановити зв'язок між минулим і сьогоденням,

пропонуючи розуміння сучасних дискусій про культурну ідентичність, релігійні конфлікти, а також і владу візуальної культури.

Отже, вивчення мистецтва італійського бароко є не лише актуальним, але й необхідним для розвитку історичного знання. Воно забезпечує глибше розуміння ключової епохи в європейській історії, пропонуючи глибше розуміння культурних, релігійних і політичних процесів, які сформували сучасний світ. Завдяки критичному аналізу та порівнянню з іншими мистецькими підходами, це дослідження підкреслює неминущу важливість мистецтва бароко в ширшому історичному наративі.

Мета дослідження – окреслити стильові особливості, теми та жанри барокового мистецтва Італії.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення наступних **завдань дослідження:**

- дослідити історіографію і джерела;
- з’ясувати історичне тло появи нової культури: економічні та політичні передумови;
- проаналізувати архітектурні особливості раннього бароко;
- вивчити функціональне призначення барокових архітектурних ансамблів та міської архітектури;
- охарактеризувати творчість провідних архітекторів раннього італійського бароко;
- дослідити болонський академізм і караваджизм як два головні напрями в італійському малярстві XVII ст.;
- з’ясувати роль Мікеланджело Мерізі да Караваджо у становленні реалістичного напрямку в італійському малярстві;
- окреслити місце монументально-декоративного живопису в мистецтві Італії XVII ст.;
- показати вплив Лоренцо Берніні на становлення італійської барокової скульптури.

Об’єкт дослідження – західноєвропейська культура доби бароко.

Предмет дослідження – стильові особливості, теми та жанри барокового мистецтва Італії.

Практичне значення отриманих результатів. Вивчення стильових особливостей мистецтва західноєвропейського бароко є цінним для здійснення кураторських практик в музеях і галереях. Матеріали роботи стануть у нагоді освітянам під час викладу тем, присвячених історії культури. Практичне значення результатів проведеного дослідження полягає також у можливості використання його результатів в процесі викладання курсів історії мистецтва, історії світової художньої культури в закладах вищої освіти на лекціях, а також семінарах та практичних заняттях.

Апробація результатів дослідження та публікації.

Яцюк С.О., Крамар Ю.В. Вплив італійського бароко на українську архітектуру XV – XVII ст. III Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів «Україна у світовому просторі : минуле і сучасність», м. Луцьк, 22 травня 2024. С.122-126.

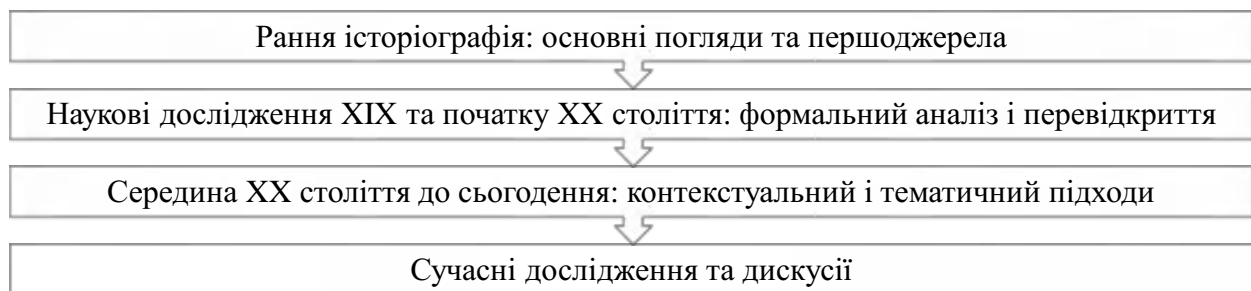
РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛА

Мистецтво бароко в Італії протягом століть було предметом великого наукового інтересу. Цей багатий і складний мистецький період позначений драматичною експресією, емоційною насиченістю та поєднанням реалізму і величі, що відрізняє його від Ренесансу та маньєризму, які йому передували. Вивчення італійського бароко з часом еволюціонувало, історики та науковці використовували різні підходи та методології для дослідження його витоків, розвитку та впливу.

Ключові періоди історіографії дослідження барокового мистецтва Італії виділимо на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні етапи дослідження барокового мистецтва Італії

Складено на основі¹

Серед праць, присвячених мистецтву бароко чи не найціннішими є твори теоретиків мистецтва XVII ст. Ці публікації є безцінними для розуміння контексту, в якому творилося мистецтво бароко, а також рецепції митців та їхніх творів. Серед ключових постатей – Джованні П'єтро Беллоні, Філіппо Балдінуцчі, Франческо Сканнеллі та інші.

¹ Жаборюк А. А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ) : посіб. з іст. світ. художньої культури; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Філол. ф-т, Каф. теорії літ. та компаративістики. Одеса : Астропринт, 2015. С.22.

Джованні П'єтро Беллорі (1613-1696) вважають головним мистецьким критиком епохи бароко. Його фундаментальна праця «Le Vite de' Pittori, Scultori et Architetti Moderni» (1672), яку часто називають «Вазарі бароко», є збіркою біографій провідних митців XVII століття, зокрема Караваджо, Карраччі, Гвідо Рені та Джан Лоренцо Берніні. Його праці сформували раннє сприйняття мистецтва бароко, зокрема, просуваючи ідею, що художники бароко повинні прагнути до балансу між натуралізмом та ідеальною красою².

Флорентійський біограф, Філіппо Балдінуцчі (1625-1697) багато писав про життя митців, зокрема у своїй праці «Notizie de' Professori del Disegno» (1681-1728). Балдінуцчі зосередився на тосканських художниках і зробив значний внесок у документування мистецького ландшафту Флоренції. Його розповіді є важливими для розуміння локальних варіацій барокового мистецтва в Італії, зокрема впливу флорентійської академічної традиції.³ «Felsina Pittrice» Карло Чезаре Мальвазія (1616-1693) опублікована в 1678 році, була присвячена болонському академізму, як важливого відгалуження барокового мистецтва⁴. Франческо Сканнеллі (1616-1663) у своєму трактаті «Il Microcosmo della Pittura» (1657) зосередився на мистецтві Північної Італії, надаючи цінні коментарі щодо стилів і технік барокових художників, таких як Гвідо Рені та Герчіно. Його робота має вирішальне значення для розуміння регіональних відмінностей італійського бароко⁵.

У XIX столітті відновився інтерес до мистецтва бароко. Мистецтвознавці почали вивчати бароко не просто як мистецьку реакцію на кризу Ренесансу, а як окремий інноваційний рух. У цей період відбувається розвиток художньої критики як дисципліни, що зосереджується на класифікації та оцінці

² Montes F., Amarante N. History of the baroque: its origins, growth and examples in the Vila Real district. *European review of artistic studies*. 2023. Vol. 14. N. 4. P. 78-97. ISSN 1647-3558. URL: <https://doi.org/10.37334/eras.v14i4.306> (дата звернення: 10.09.2024)

³ Study for the Allegory of Religion. Pietro da Cortona (Pietro Berrettini) Italian. 1629-1639. *Metmuseum*. URL: https://www.metmuseum.org/art/collection/se_arch/338554 (дата звернення: 29.09.2024)

⁴ Жаборюк А. А. Историчні європейські художні стилі: деталізована програма спецкурсу. Одеса : Астропринт, 2005. С. 29

⁵ Mohamadi P. Exploring Italian Baroque: 25 Key Features. *Civilisable*. February 18, 2024. URL: <https://civilisable.com/exploring-italian-baroque/> (дата звернення: 29.09.2024).

мистецьких стилів. На цей зсув вплинуло становлення історії мистецтва як академічної дисципліни. Її зазародження пов'язане з такими виданими вченими, як Йоганн Йоахім Вінкельман, Якоб Буркгардт, Генріх Вельфлін, Алоїз Рігль та інші.

Вирішальну роль у зміні підходів до оцінки мистецтва бароко відіграв швейцарський історик і культурний критик Якоб Буркгардт (1818-1897). Хоча Буркгардт зосереджувався насамперед на епосі Відродження, його цілісний підхід до історії культури в таких працях, як «Цивілізація Відродження в Італії», опосередковано вплинув на вивчення бароко, наголошуючи на зв'язку між мистецтвом і суспільством. Його ідеї спонукали наступних дослідників розглядати соціальні, політичні та релігійні контексти, в яких творилося барокове мистецтво⁶.

Генріх Вельфлін (1864-1945) був ключовою фігурою в мистецтвознавстві бароко. Праці цього швейцарського мистецтвознавця, зокрема його книги «Ренесанс і бароко» (1888), «Принципи історії мистецтва» (1915), відіграли важливу роль у встановленні системного підходу до вивчення мистецтва бароко. Вчений визначив ключові стилістичні відмінності між Ренесансом і бароко, зосередившись на формі, композиції та використанні світла і тіні⁷.

Середина ХХ століття ознаменувалася зміщенням акцентів у бік контекстуального аналізу, коли науковці досліджували мистецтво бароко у зв'язку з його історичним, релігійним та політичним контекстом. Цей період ознаменувався появою соціальної історії мистецтва, іконографії та меценатства. У цей період також з'явилися тематичні дослідження, присвячені іконографії, меценатству та соціально-політичним функціям мистецтва, наприклад, роботи таких науковців як Рудольф Вітткауер, Ірвінг Лавін, Ервін Панофський та інші.

⁶ Baroque Art in Rome: A Guide for Those Wanting to Study Art History in Italy. John Cabot University. September 19, 2019. URL: <https://blog.johncabot.edu/study-abroad/baroque-art-in-rome-a-guide-for-art-history-lovers> (дата звернення: 16.11.2024).

⁷ McLaughlin K. Baroque Architecture: Everything You Need to Know. *Architectural digest*. April 27, 2023. URL: <https://www.architecturaldigest.com/story/baroque-architecture> (дата звернення: 23.09.2024)

Фундаментальна праця Р. Віткауера (1901-1971) «Мистецтво та архітектура в Італії, 1600-1750» (1958) залишається одним із найповніших досліджень італійського бароко. Він підкреслив вплив католицької Контрреформації на мистецтво бароко, зокрема його роль у релігійній пропаганді⁸.

Культурі західноєвропейського бароко також присвячені праці Ервіна Панофського (1892-1968)⁹, Френсіса Гаскелла (1928-2000), Ірвінга Лавіна (1927-2019) та інших¹⁰.

В останні десятиліття науковці розширили дослідження мистецтва бароко, включивши в нього міждисциплінарні підходи, інтегруючи ідеї культурології, феміністичної теорії та постколоніальної перспективи. Цей зсув відображає ширшу тенденцію в історії мистецтва до розуміння мистецтва як відображення різноманітних соціальних і культурних сил. До сучасних вітчизняних дослідників культури Італії відносяться : І. В. Девдюк, О. О. Єрошкіна, А. А. Жаборюк, В. С. Волониць, Ю. М. Нікольченко, Ю. С. Сабадаш, В. С. Волониць, С. П. Пахоменко, М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко, С. П. Шкляр.

Поява цифрових інструментів і технологій трансформувала вивчення мистецтва бароко. Цифрові бази даних, 3D-моделювання барокової архітектури та віртуальні реставрації відкрили нові шляхи для досліджень, дозволивши науковцям аналізувати твори мистецтва з безпрецедентною деталізацією та ділитися висновками з глобальною аудиторією.

Вивчення мистецтва бароко в Італії спирається на широкий спектр дослідницьких праць, починаючи від традиційних підручників і наукових статей і закінчуючи цифровими ресурсами, доступними в Інтернеті. Ці

⁸ Baroque architecture. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. September 2, 2024. URL: <https://www.britannica.com/art/Baroque-architecture> (дата звернення: 19.09.2024).

⁹ *Buying Baroque: Italian Seventeenth-Century Paintings Come to America*. Edited by E. P. Bowron. Penn State University Press, 2017. JSTOR. 204 p.

¹⁰ Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін.; за ред. М. М. Заковича. 4-ге вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2009. 589 с

публікації пропонують всебічне розуміння періоду бароко, його мистецьких інновацій та культурного контексту.

Навчальний посібник «Епоха бароко» авторства О. О. Єрошкіної, присвячений дослідженню мистецтва, архітектури та містобудування епохи бароко. Видання сторінках пропонує сучасний погляд на художню культуру Західної Європи XVII століття, охоплюючи країни, що визначили розвиток барокового та класицистичного стилів, такі як Італія, Франція, Австрія, Німеччина, Голландія, Фландрія та Іспанія. Посібник акцентує увагу на аналізі творчості найвизначніших майстрів бароко та класицизму, детально розглядаючи їх внесок у розвиток європейського мистецтва. Видання містить ілюстрації, що полегшують сприйняття матеріалу та доповнюють теоретичні викладки¹¹.

Посібник «Історія культури Італії» під загальною редакцією професора Ю. С. Сабадаш та у співавторстві з Ю. М. Нікольченком і С. П. Пахоменком присвячений ґрунтовному аналізу культурного розвитку Італії від античності до сучасності. У виданні розглядаються ключові періоди та явища, що сформували багатогранну італійську культуру, включаючи античну спадщину, епоху Відродження, бароко, класицизм та модернізм¹².

Статті, опубліковані в наукових журналах, є важливими для вивчення конкретних аспектів мистецтва італійського бароко. Вони часто надають більш сфокусовані дослідження конкретних митців, творів мистецтва чи мистецтвознавчих методологій. Так, Я. Лисун досліджує стінопис Центральної Європи в контексті впливу західноєвропейського бароко, особливо італійського. Автор аналізує, як елементи італійського барокового мистецтва, такі як динамічність композиції, драматичне освітлення та експресивна пластичність, були адаптовані в місцевих традиціях Центральної Європи. Ця

¹¹ Єрошкіна О. О. Епоха бароко: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 123 с.

¹² Історія культури Італії: навч. посіб. / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. 2-е вид. виправ. та доп. Київ: Ліра-К, 2021. 228 с.

робота є цінним джерелом для розуміння транснаціональних мистецьких впливів і поширення італійських барокових тенденцій за межі Італії¹³.

Серед сучасних зарубіжних вчених, які досліджують феномен західноєвропейського бароко відзначимо Б. Азізі¹⁴, Д. Бхавну¹⁵, К. Бейкер¹⁶.

Дослідження мистецтва бароко також спирається на такі першоджерела, як листи митців (*епістолярії*), листування меценатів, *твори з історії мистецтва*. Ці документи з перших вуст розповідають про мистецькі процеси, очікування меценатів та тогочасне соціально-політичне середовище. Праці істориків мистецтва, таких як Джорджо Вазарі (про художників пізнього Відродження та раннього Бароко) та Джованні П'єтро Беллорі, виступає незамінними для розуміння життя, а також творчості італійських барокових майстрів.

Найбільш важливими при вивченні мистецтва італійського бароко є **візуальні джерела**. Це зокрема, інтернет-джерела та цифрові архіви, а також каталоги виставок. Цифрова доба розширила доступ до ресурсів про італійське бароко через онлайн-бази даних, цифрові архіви та віртуальні музейні колекції. Ці джерела надають зображення з високою роздільною здатністю, наукові есе та інший мультимедійний контент, що сприяє вивченню мистецтва бароко. Основні можливості включають: 1) віртуальні музейні колекції – найбільші музеї, такі як Музеї Ватикану, Галерея Уффіці та Галерея Боргезе, пропонують онлайн-доступ до своїх колекцій, включаючи шедеври Караваджо, Берніні та інших. Ці платформи часто включають кураторські нотатки, 3D-тури та високоякісні зображення, які є незамінними для дистанційних досліджень; 2) академічні бази даних – цифрові платформи, такі як JSTOR, Artstor та Google

¹³ Лисун Я. Стінопис країн Центральної Європи в контексті мистецьких традицій західноєвропейського бароко. Поширення впливів. *Народознавчі зошити*. 2022. №5(167). С. 1185-1193. URL: <https://nz.lviv.ua/archi v/2022-5/14.pdf>.

¹⁴ Azizi B. Baroque Architecture in Italy: 4 Comprehensive Guides. *Civilisable*. March 24, 2024. URL: <https://civilisable.com/baroque-architecture-in-italy/> (дата звернення: 13.09.2024).

¹⁵ Bhavna D. Baroque Art. *Academia*. 2022. URL: https://www.academia.edu/87656891/Baroque_Art (дата звернення: 23.09.2024).

¹⁶ Baker C. The heavenly bodies of Guido Reni. *Apollo*. January 30, 2023. URL: <https://www.apollo-magazine.com/guido-reni-baroque-divine-one-staedel-revie w/> (дата звернення: 17.09.2024).

Arts & Culture, надають доступ до безлічі наукових статей, зображень та історичних документів, пов'язаних з італійським бароковим мистецтвом; 3) спеціалізовані веб-сайти такі, як The Web Gallery of Art і Smarthistory, пропонують детальні есеї та відео про мистецтво італійського бароко¹⁷.

Каталоги виставок є цінними ресурсами, які дають уявлення про тематичні та кураторські підходи до мистецтва бароко. Вони часто містять есеї мистецтвознавців, детальний аналіз виставлених творів та високоякісні репродукції. Каталоги виставок, що проводяться у великих музеях, таких як Метрополітен-музей або Національна галерея мистецтв, часто є багатими джерелами для нових досліджень, зокрема тематичних розвідок про бароковий живопис, скульптуру та декоративне мистецтво. Ці публікації часто подають міждисциплінарні погляди, поєднуючи історію мистецтва з відомостями з богослов'я, історії та культурології, пропонуючи таким чином глибше розуміння епохи барок¹⁸.

Таким чином, можемо узагальнити, що історіографія італійського бароко є динамічною галуззю, яка значно еволюціонувала протягом століть. Від ранніх біографічних розповідей до сучасних міждисциплінарних досліджень, науковці постійно переосмислювали способи розуміння та оцінки мистецтва бароко. Вивчення мистецтва італійського бароко збагачується різноманітними джерелами, від традиційних ілюстрацій у тематичних альбомах до цифрових архівів і первинних документів. Поєднуючи ці ресурси, дослідники можуть отримати всебічне розуміння складнощів та інновацій мистецтва бароко в Італії, досліджуючи, як митці реагували на культурні, релігійні та політичні течії свого часу та формували їх. Інтеграція традиційних і цифрових джерел пропонує динамічний і багатогранний підхід до вивчення одного з

¹⁷Baroque Art and Architecture. *The Art Story Foundation*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/movement/baroque-art-and-architecture/> (дата звернення: 16.11.2024).

¹⁸ Waddy P. Maderno, Carlo. *Grove Art Online*. 2003. URL: <https://www.oxfordartonline.com/groveart/display/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000052980> (дата звернення: 18.11.2024).

найвпливовіших періодів в історії західного мистецтва.

РОЗДІЛ 2

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ НОВОЇ КУЛЬТУРИ

Мистецтво бароко, що зародилось в Італії наприкінці XVI на початку XVII ст. є драматичним, вишуканим і високодекоративним художнім стилем. Він став культурною домінантою у всій Європі, впливаючи на архітектуру, живопис, скульптуру та музику. Однак поява культури бароко в Італії була не просто мистецькою еволюцією; вона була глибоко вкорінена в економічному та політичному ландшафті того часу.

Розуміння зазначених економічних і політичних передумов має вирішальне значення для розуміння зародження і поширення культури бароко (рис. 2.1).

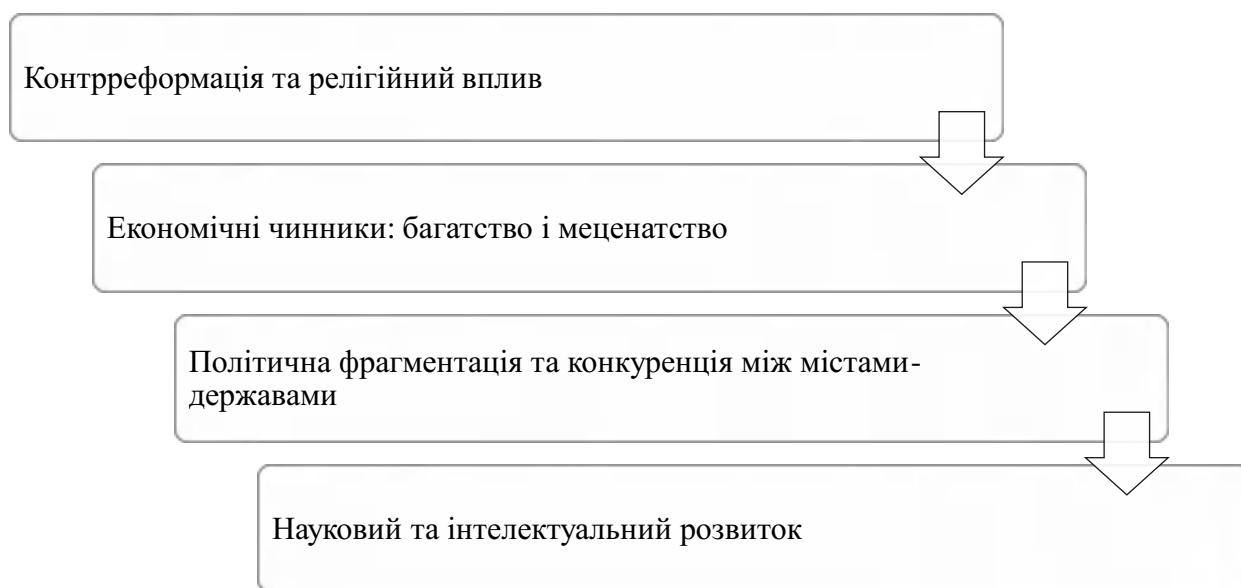

Рис. 1.1. Ключові чинники впливу на появу нової культури в Італії

Складено на основі¹⁹

До кінця епохи Відродження Італія була домінуючою економічною силою в Європі, зокрема завдяки своєму стратегічному положенню як центру

¹⁹ Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час: навч. посіб. / Укл. В. С. Волоніць, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко, Ю. С. Сабадаш; За заг. ред. проф. Ю.С. Сабадаш. 2-е вид., доп. Маріуполь: МДУ, 2017. 232 с.

середземноморської торгівлі. Такі міста, як Венеція, Генуя та Флоренція, розбагатіли завдяки своїй ролі в морській торгівлі, банківській справі та текстильній промисловості. Однак у XVI столітті відкриття Іспанією та Португалією нових морських шляхів до Америки та Азії призвело до того, що центр європейської торгівлі перемістився із Середземномор'я до Атлантичного океану. Цей зсув призвів до занепаду економічного домінування італійських міст-держав, особливо Венеції, яка раніше контролювала ключові торговельні шляхи зі Сходом. Незважаючи на цей занепад, окремі італійські регіони, зокрема Рим, продовжували володіти значними багатствами. Втрата торговельної гегемонії змусила італійські еліти перенаправити свій капітал в інші сфери, такі як мистецтво, архітектура та міський розвиток, як засіб демонстрації свого статусу та впливу²⁰.

Економічні чинники, що сприяли виникненню культури бароко, можна дослідити через кілька ключових аспектів: 1) занепад італійського торговельного домінування та зміна економічної могутності; 2) багатство католицької церкви як покровителя мистецтва; 3) приватне меценатство аристократії та заможних родин; 4) оновлення міст та інвестиції в громадські роботи; 5) роль мистецьких ринків і майстерень; 6) туризм і Великий тур.

Одним із найважливіших чинників виникнення культури бароко в Італії була Контрреформація – рух, очолений католицькою церквою у відповідь на протестантську Реформацію. Реформація, ініційована такими діячами, як Мартін Лютер на початку XVI століття, поставила під загрозу авторитет католицької церкви, що призвело до широкої релігійної фрагментації по всій Європі. У відповідь на це Католицька Церква прагнула підтвердити своє панування і відродити віру своїх послідовників. Тридентський собор (1545-1563) відіграв вирішальну роль у цьому русі, встановивши нові стандарти для релігійного мистецтва. Церква прагнула використовувати мистецтво як засіб

²⁰ Єрошкіна О. О. Епоха бароко: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 123 с.

духовного залучення, зосереджуючись на тому, щоб викликати емоційний відгук у глядачів, надихати їх на відданість і релігійний запал. Драматичні та емоційні якості мистецтва бароко, що проявлялися у використанні яскравих кольорів, інтенсивних контрастів світла і тіні (світлотіні) та динамічних композицій, ідеально підходили для цієї мети. Рим, як серце католицької церкви, став епіцентром барокового мистецтва та архітектури. Папи Римські, особливо з впливових родин, таких як Барберіні та Боргезе, стали великими меценатами, замовляючи грандіозні проекти, щоб продемонструвати могутність і славу церкви. Цей релігійний імпульс був рушійною силою пишного і театрального стилю, який визначив період бароко²¹.

Католицька церква залишалася однією з найбагатших і найвпливовіших інституцій в Італії в період бароко. Значні фінансові ресурси Церкви надходили з різних джерел, включаючи десятину, земельні володіння та пожертви віруючих. У відповідь на протестантську Реформацію Церква розпочала Контрреформацію, яка включала в себе узгоджені зусилля, спрямовані на підтвердження свого авторитету та залучення віруючих. В рамках цих зусиль Церква інвестувала значні кошти в мистецтво та архітектуру, щоб створити візуальну репрезентацію своєї могутності та побожності. Розкішні церкви, палаці та твори релігійного мистецтва були замовлені для того, щоб викликати благоговіння та відданість серед віруючих. Папи римські, такі як Урбан VIII, та меценати з впливових церковних родин, таких як Барберіні та Боргезе, стали головними спонсорами мистецтва бароко, наймаючи художників, таких як Джан Лоренцо Берніні та П'єтро да Кортона, для створення грандіозних творів, що втілювали ідеали Контрреформації. Патронат Церкви поширювався не лише на Рим, але й на інші частини Італії, сприяючи поширенню стилю бароко по всій країні. Приплив коштів у мистецтво в цей період забезпечив міцний

²¹ Девдюк І. В. Бароко. Класицизм. Просвітництво. Зарубіжна література XVII–XVIII ст.: навч. посіб. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2021. С.6.

економічний фундамент для художників і архітекторів, що призвело до розквіту культури бароко²².

Окрім церкви, італійська аристократія та заможні родини відіграли вирішальну роль у розвитку культури бароко завдяки своєму меценатству. Незважаючи на занепад торгівлі, багато знатних родин продовжували накопичувати багатство через сільське господарство, земельну власність та банківську справу. Вони прагнули підвищити свій престиж, замовляючи грандіозні палаци, вілли та твори мистецтва, що відображали їхнє соціальне становище. Такі родини, як Медічі у Флоренції, Фарнезе в Пармі та Доріа в Генуї, були відомі своєю широкою підтримкою мистецтва. Ці меценати надавали художникам фінансову підтримку, необхідну для експериментів з новими техніками та стилями, що призвело до розвитку характерної для бароко величчя та виразності. Крім того, бажання конкурувати з розкішним стилем життя європейських дворів, зокрема французького двору Людовика XIV, спонукало італійських аристократів інвестувати в монументальні проекти, які демонстрували їхнє багатство та смак. Ця конкуренція серед еліти не лише стимулювала мистецтво, а й сприяла розвитку економіки, створюючи попит на кваліфікованих ремісників, майстрів і будівельників²³.

В епоху бароко значна увага приділялася оновленню міст та громадським роботам, особливо в таких містах, як Рим, Неаполь та Палермо. Ці міські перетворення відбувалися під впливом як релігійної, так і світської влади, яка прагнула створити вражаючі громадські простори, що відображали б її владу і славу. Будівництво великих площ (п'яцца), фонтанів і проспектів було не лише засобом прикрашання міст, але й слугувало економічним цілям, стимулюючи місцеву промисловість. Папа Сикст V (1585-1590) був визначною постаттю в урбаністичному оновленні Риму, втілюючи амбітні плани модернізації міста.

²² Історія Італії (від античності до сьогодення): навч. посіб. / В. С. Волоніць, Ю. М. Нікольченко, Ю. С. Сабадаш; за ред. проф. Ю.С. Сабадаш. Маріуполь: МДУ, 2014. 237 с.

²³ Жаборюк А. А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ)...С. 204 .

Його проекти включали будівництво нових доріг, реставрацію стародавніх акведуків та встановлення монументальних обелісків. Ці проекти фінансувалися з величезних ресурсів Церкви і забезпечували роботою широке коло працівників, від архітекторів та інженерів до робітників і ремісників. Таким чином, інвестиції в громадську інфраструктуру сприяли економічній життєздатності італійських міст у період бароко²⁴.

Епоха бароко також стала свідком зростання мистецьких ринків і майстерень, де художники створювали роботи як для релігійних, так і для світських замовників. Такі міста, як Рим і Неаполь, стали центрами мистецького виробництва, приваблюючи митців з усієї Європи, які шукали замовлень і слави. Наявність мистецьких ринків сприяла комерціалізації мистецтва, що дало змогу митцям продавати свої роботи ширшій аудиторії, в тому числі й середньому класу, що зароджувався. Майстерні, якими керували видатні митці, такі як скульптурна майстерня Берніні або живописна студія Гвідо Рені в Болоньї, відіграли вирішальну роль у підготовці наступного покоління художників і ремісників. Ці майстерні працювали як малі підприємства, де учні та асистенти створювали твори мистецтва, які продавали меценатам або розміщували в церквах та громадських будівлях. Економічна модель майстерень сприяла сталому розвитку барокового мистецтва, забезпечуючи постійний потік доходу для митців²⁵.

Поява культури бароко в Італії збіглася з початком Великого туру – культурного паломництва, яке здійснювали молоді європейські аристократи, щоб завершити свою освіту. Італія з її багатою мистецькою та архітектурною спадщиною стала ключовим пунктом призначення Великого туру. Наплив туристів, особливо з Англії, Франції та Німеччини, приносив італійським містам додаткові прибутки. Цих мандрівників приваблювали шедеври

²⁴ Moon J. Caravaggio: Illuminating Shadows and Mastering the Art of Contrast. *Foggsmuseumtour*. May 25, 2023. URL: <https://www.foggsmuseumtour.com/post/caravaggio> (дата звернення: 12.09.2024)

²⁵ Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час...С. 232.

італійського бароко, зокрема велич базиліки Святого Петра, фрески Палаццо Барберіні та театральні скульптури Берніні. Попит на сувеніри, путівники та місцеві витвори мистецтва створив новий ринок для художників і ремісників, що сприяло подальшій підтримці культурної економіки бароко²⁶.

Ключові політичні чинники, що сприяли виникненню культури бароко в Італії: 1) контрреформація, а також політичний порядок денний Католицької Церкви; 2) папський патронат і централізація влади в Римі; 3) роль італійських міст-держав та регіональна динаміка влади; 4) вплив іспанського панування в Південній Італії; 5) меценатство аристократичних родин і демонстрація влади; 6) роль публічних видовищ і пропаганди.

Найважливішим політичним фактором, що спричинив появу культури бароко в Італії, була реакція Католицької Церкви на протестантську Реформацію, відому як Контрреформація. Естетика бароко, з її акцентом на драматизм, рух і велич, почала бути для Церкви засобом політичної пропаганди. Через розкішні храми, вишукані вівтарні образи та скульптури, що викликають благоговіння, католицька церква прагнула передати славу Бога, владу папства та святість своїх ритуалів. Таке використання мистецтва як форми переконання мало на меті повернути новонавернених і зміцнити віру католиків, таким чином зміцнюючи політичний і духовний вплив Церкви в Італії та за її межами²⁷.

У період бароко Рим став епіцентром мистецьких та архітектурних інновацій, значною мірою завдяки покровительству папства. Папи XVI- XVII століть, такі як Папа Урбан VIII (Барберіні) та Папа Інокентій X (Памфілій), були не лише релігійними лідерами, але й значними політичними діячами, які мали значну владу. Вони використовували свій авторитет і багатство, щоб замовляти грандіозні проекти, які б підносили престиж Церкви і міста Риму.

²⁶ Kuznik F. Art, architecture, music: a visitor's guide to the top ten baroque cities. *Bachtrack*. February 12, 2018. URL: <https://bachtrack.com/feature-top-ten-baroque-cities-february-2018> (дата звернення: 19.09.2024)

²⁷ Жаборюк А. А. Історичні європейські художні стилі: деталізована програма спецкурсу...29с.

Папський патронат був мотивований бажанням перетворити Рим на символ відродженої сили та єдності Католицької Церкви. Папи фінансували будівництво монументальних будівель, таких як завершення базиліки Святого Петра, і замовляли роботи відомим митцям. Ці проекти були частиною ширшої стратегії, спрямованої на централізацію влади в Римі та утвердження його як духовного і політичного центру католицької Європи. Будівництво грандіозних церков, палаців і громадських просторів слугувало зміцненню авторитету папства та створенню образу стабільності і божественної прихильності. Таким чином, монументальна архітектура і декоративне мистецтво епохи бароко були тісно переплетені з політичними амбіціями папських держав, відображаючи прагнення Церкви утвердити власне панування в часи релігійних та політичних потрясінь²⁸.

Італія в епоху бароко не була єдиною нацією, а являла собою сукупність незалежних міст-держав і регіонів, кожен з яких мав власні політичні та економічні інтереси. Відомі міста-держави, такі як Венеція, Флоренція та Неаполь, а також менші герцогства, такі як Парма та Модена, перебували під владою впливових родин та місцевих еліт, які виступали в ролі меценатів. Політична конкуренція між цими державами сприяла розвитку культури меценатства, оскільки правителі прагнули продемонструвати свою владу, багатство та вишуканість. У Флоренції родина Медічі продовжила давню традицію меценатства, замовляючи твори мистецтва в стилі бароко та архітектурні проекти, які підкреслювали їхнє політичне домінування. У Венеції дож і сенат спонсорували громадські роботи, що відображали морську славу міста, а в Неаполі іспанські віце-королі та місцева знать пропагували стиль бароко як символ релігійної побожності та політичної лояльності до іспанської корони. Ці міста-держави використовували мистецтво та архітектуру бароко не

²⁸ Montes F., Amarante N. History of the baroque: its origins, growth and examples in the Vila Real district. *European review of artistic studies*. 2023. Vol. 14. N. 4. P. 78-97. ISSN 1647-3558. URL: <https://doi.org/10.37334/eras.v14i4.306> (дата звернення: 10.09.2024).

лише з релігійною метою, але й як засіб політичного самовираження та соціального контролю. Будівництво величних палаців, публічних площ і церков слугувало піднесенню престижу правлячої еліти та створенню образу стабільності й процвітання. Це суперництво між італійськими містами-державами сприяло багатому розмаїттю культури бароко в Італії²⁹.

Південна Італія, зокрема Неаполітанське королівство, перебувала під владою Іспанії в період бароко. Іспанські Габсбурги, які володіли величезними територіями в Європі та Америці, були великими меценатами і використовували культуру бароко як засіб зміцнення своєї політичної влади. Іспанські віце-королі Неаполя замовляли розкішні барокові церкви, палаці та громадські споруди, що поєднували італійські та іспанські мистецькі традиції. Іспанський вплив на півдні Італії сприяв розвитку особливого стилю бароко, що характеризується пишним оздобленням, драматичними контрастами та сильним акцентом на релігійних образах. Цей стиль мав на меті передати могутність іспанської корони та її відданість католицькій вірі. Використання мистецтва та архітектури як інструментів політичної влади виступало характерною рисою іспанського правління, а також відіграло вирішальну роль у культурному ландшафті барокової Італії.

Період бароко також характеризувався використанням публічних видовищ, таких як фестивалі, процесії та театральні вистави, як засобу політичної пропаганди. Ці заходи часто організовувалися церквою, державою або багатими меценатами на честь релігійних свят, військових перемог чи важливих династичних шлюбів. Театральність і видовищність були центральними в естетиці бароко, і їх використовували для залучення емоцій публіки та посилення політичних послань. Драматичне використання світла і тіні, ілюзійні техніки живопису та складні сценічні конструкції – все це використовувалося для створення відчуття благоговіння і здивування³⁰.

²⁹ Історія культури Італії: навч. посіб. / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко...228 с.

³⁰ Leon T. Exploring Baroque Style: A Journey Through Art, Fashion, Philosophy and Influence. *Tobyleon*. January 18, 2024. URL: <https://tobyleon.com/blog/art-design/baroque-art-architecture-fashion->

Наукова революція, яка розпочалася наприкінці епохи Відродження і продовжилася в епоху бароко, була позначена революційними відкриттями в астрономії, фізиці, анатомії та математиці. Ці наукові досягнення мали безпосередній вплив на мистецтво та архітектуру бароко кількома способами:

1) нові перспективи та методи – вивчення оптики та поведінки світла вплинуло на використання художниками бароко світлотіні (драматичного контрасту між світлом і тінню) для створення відчуття глибини, об'єму та емоційної інтенсивності. Такі художники, як Караваджо, опанували використання тенебризму, де різкі контрасти світла і темряви підкреслюють драматизм і рух у картині;

2) ілюзійна архітектура та перспектива – захоплення бароко ілюзією та перспективою можна побачити в роботах таких архітекторів, як Андреа Поццо, який використовував такі техніки, як *trompe-l'œil*, щоб створити ілюзію тривимірного простору на плоских поверхнях. Фрески Поццо, як і фрески в церкві Сант-Ігнаціо в Римі, є шедеврами перспективи, створюючи ілюзію нескінченного простору, що відображає науковий інтерес до геометрії та оптики;

3) досягнення у вивченні анатомії людини, на які вплинули попередні художники епохи Відродження, такі як Леонардо да Вінчі, досягли нових висот у період бароко. Такі скульптори, як Джан Лоренцо Берніні, продемонстрували глибоке розуміння людського тіла, зображуючи у своїх скульптурах динамічні пози та складні деталі. Роботи Берніні «Аполлон і Дафна» та «Екстаз Святої Терези» відомі своїм реалістичним зображенням руху та емоцій, що відображають поєднання художньої майстерності та наукових знань³¹.

4) період бароко був часом великого захоплення космосом. Телескопічні спостереження Галілея, такі як відкриття супутників на орбітах Юпітера,

philosophy?srsId=AfmBOooNqkPtK BYdzHNOb9WhOeD_x5zVTfLo5YMw6mYzMZBbyRlxT3rx#key-features-of-baroque-architecture (дата звернення: 21.09.2024).

³¹ Baker C. The heavenly bodies of Guido Reni. *Apollo*. January 30, 2023. URL: <https://www.apollo-magazine.com/guido-reni-baroque-divine-one-staedel-review/> (дата звернення: 17.09.2024).

кинули виклик геоцентричному світогляду і сприяли ширшому інтересу до таємниць Всесвіту. Ця космічна цікавість знайшла своє відображення в мистецтві та архітектурі епохи бароко. Велич небес стала популярною темою в мистецтві бароко, де художники прагнули відобразити неосяжність і пишність космосу. Стельові фрески в церквах і палацах часто зображували небесні сцени, наповнені ангелами, хмарами і божественним світлом, що символізувало божественний порядок у Всесвіті.³²

Таким чином, можемо узагальнити на основі проведеного дослідження, що поява культури бароко в Італії була не лише мистецькою еволюцією, але й відповіддю на складний економічний, політичний та релігійний ландшафт XVII століття. Контрреформація спричинила хвилю релігійного мистецтва, спрямованого на натхнення віри, а багатство меценатів і суперництво між містами-державами забезпечили ресурси та мотивацію для мистецьких інновацій. Багатство католицької церкви, покровительство аристократії, проекти оновлення міст та комерціалізація мистецтва – стали економічними чинниками у розвитку стилю бароко. Реакція католицької церкви на протестантську Реформацію, централізація папської влади в Римі, конкуренція між італійськими містами-державами, вплив іспанського панування та меценатство аристократичних родин відіграли вирішальну роль як політичні чинники у формуванні стилю бароко. Стиль бароко, з його акцентом на драматизм, велич та емоційний вплив, став потужним інструментом для вираження цінностей та прагнень свого часу.

³² Moon J. Caravaggio: Illuminating Shadows and Mastering the Art of Contrast. *Foggsmuseumtour*. May 25, 2023. URL: <https://www.foggsmuseumtour.co/m/post/caravaggio> (дата звернення: 12.09.2024).

РОЗДІЛ 3

БАРОКОВА АРХІТЕКТУРА

3.1 Архітектура раннього бароко

Архітектура раннього бароко, позначена відходом від стриманих форм Ренесансу відображала ширші культурні та релігійні зрушення того часу. Зазначений розкішний стиль, що характеризується величчю і драматизмом, зародився в Італії і поступово поширив власний вплив по всій Європі.

Виникнення бароко часто відносять до періоду Тридентського Собору (який проходив у 1545-1563 у місті Тридент на кордоні між Німеччиною та Італією), на котрому католицькою церквою усіма способами робились намагання захистити власні догматику і устрій перед наростаючою Реформацією. По факту, окреслене ознаменувало початок Контрреформації і поділ Європи на світ католицький та світ протестантський. Не випадковим є те, що мистецтво Бароко ще іменують «мистецтвом Контрреформації» чи «стилем єзуїтів». В постанові Тридентського собору йшлося: «Єпископам необхідно врахувати, що зображення таїнств, які ведуть до порятунку, засобами живопису та інших мистецтв сприяє зміцненню символу віри»³³.

Мистецтво бароко – це насамперед ті країни, у котрих домінуючі позиції займала католицька церква. Тобто, це Португалія, Італія, Іспанія, Фландрія під владою Іспанії, Річ Посполита (в тому числі, в українських землях на Галичині, Волині та Поділлі), Австрія. Згодом, бароко поширюється в протестанських країнах: Швеції, Англії, Німеччині, Голландії, до того ж й в колоніях Нового світу. В кінці XVII-XVIII ст. бароко знайшло своєрідний, орієнтований на

³³ Рішення Вселенського Тридентського Собору. *Ukrainian Catholic-Traditionalist*. 2010. URL: https://traducionalist.at.ua/blog/rishennja_vselenskogo_tridentskogo_soboru/2010-06-17-1220 (дата звернення: 11.09.2024)

традиції православ'я, розвиток в Росії (у тому числі, в українських землях на території Гетьманщини)³⁴.

Термін «бароко» (походить з португальського слова «barocco», що у дослівному перекладі означає «незвичний», «химерний») використовувався моряками, купцями та ювелірами в Західній Європі у XV-XVI ст. з метою окреслення певного типу перлин, у яких була неправильна форма. А наприкінці XIX – на початку XX ст. згаданий термін був застосований швейцарськими науковцем істориком та філософом культури Якобом Буркхардтом (1818-1897), мистецтвознавцем та культурологом Генріхом Вельфліном (1864-1945) задля характеристики особливостей різноманітних сфер культурного та духовного життя в країнах Західної Європи Нового часу: філософії, теології, архітектури, живопису, музики, театру, літератури, декоративного мистецтва, історіографії, церковної проповіді тощо. В мистецтві бароко власне відображення віднайшли уявлення щодо безмежності, різноманітності та вічної мінливості світу, уваги до середовища, оточення людини, природної стихії. Воно «тяжіло до урочистого, патетичного «великого стилю», приголомшливих ефектів та відзначалося пишністю, бурхливою динамікою, декоративним розмахом»³⁵.

Теоретики барокового мистецтва, а точніше – Емануеле Тезауро (1592-1675), італійський письменник, філософ, історик і драматург, акцентували не на ясності та розумності, а на спроможності мистецтва вражати, з'єднувати непок'єднане завдяки дотепності. «У пошуках нової зображальності поезія наповнюється неологізмами, архітектурний простір формується мальовничим, скульптура наближається до живопису, а поезія до музики, породжуючи такий жанр, як опера»³⁶.

Ключові риси бароко як мистецького стилю, згідно А. А. Жаборюк, включають: а) «загальне релігійне забарвлення творів мистецтва; б) інтерес до трагічних суперечностей дійсності, до проблем життя та смерті, суєти та

³⁴ Історія культури Італії...С.80.

³⁵ Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час...С .122

³⁶ Історія культури Італії...С.81.

спокійної розміреності життєвої поведінки, вічності та тлінності, до зображення буденного реального життя; в) тяжіння до великих форм, до універсальності, розмах задумів, широчінь постановки проблем, бажання цілісно змалювати світ, з'ясувати основу останнього; г) динамізм, підвищений рівень емоційності, схильність до зображення незвичайного, часто – авантюрного, захоплення мотивами смерті, середньовічних замків, цвинтарів, таємничих місячних ночей та ін.; д) значний арсенал художніх засобів, запозичених як з мистецтва готики, так й з поезики Ренесансу; е) широке використання засобів алегорики, емблематики, символіки, гіперболізації задля зображення абстрактних понять, явищ нематеріального, духовного світу; є) надмірна увага до форми, часто на шкоду змістові, замилювання мистецькою «грою», формальним експериментаторством задля досягнення якнайбільшого художнього ефекту; ж) різкі контрасти тіней та світла, гіперболізація жестів та рухів персонажів, перевантаження декоративними мотивами, елементами прикрашення; з) інтеграційний характер бароко, спроможність пристосовуватись до національних особливостей, охоплення практично усіх видів мистецтв»³⁷.

Бароко розквітло в Італії в XVII-XVIII століттях, як продовження Високого Відродження. Бароко тяжіло до урочистого «великого стилю», йому характерна була ефектність, театральність, величавість і пишність форм. Спочатку ініціатором вказаного стилю був Ватикан – центр світового католицизму, який не шкодував коштів на декорум, адже видовищність і пишність – це те, що він намагався протиставити простоті протестантських церков, у рамках контрреформації. Церква використовувала бароко як розкішне обрамлення католицизму, але сутність бароко проявилася і в інших сферах³⁸. Розквіт архітектури бароко в Італії збігся з Контрреформацією, періодом католицького відродження у відповідь на протестантську Реформацію. Католицька церква, прагнучи ствердити свій авторитет і привабити вірних, замовляла грандіозні споруди, які мали викликати благоговіння і відданість.

³⁷ Жаборюк А. А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ)...С.12.

³⁸ Історія Італії (від античності до сьогодення)...С.182.

Таким чином, архітектура цього періоду стала потужним інструментом релігійного самовираження та пропаганди, втілюючи прагнення церкви передати свою духовну та світську владу.

Перехід від ренесансної архітектури до бароко був поступовим: архітектори раннього бароко спиралися на класичні принципи, вносячи при цьому нові елементи динамізму і театральності. У цей період відбулося поєднання традиційних архітектурних форм з інноваційними просторовими проектами, які підкреслювали рух і контраст, що підготувало ґрунт для повністю розвиненого стилю бароко, який згодом домінуватиме в Європі. Архітектурний рух бароко зародився в Італії в період мистецьких трансформацій. Однією з перших римських споруд, яка відійшла від маньєристичних умовностей, була церква Святої Сусанни, спроектована Карло Мадерно у 1596 році. Вказане виступило поворотним моментом, який підготував ґрунт для розквіту стилю бароко ³⁹.

Архітектура раннього бароко характеризується акцентом на драматичних ефектах, що досягаються завдяки використанню вигнутих ліній, контрастних текстур та сміливому використанню світла і тіні. На відміну від збалансованих і гармонійних пропорцій ренесансної архітектури, раннє бароко надавало перевагу більш плавним і виразним формам, а будівлі були покликані викликати емоційні реакції.

Однією з визначальних рис архітектури раннього бароко є використання овалів та еліпсів у плані та на висоті, які замінили більш статичні круглі та прямокутні форми епохи Відродження. Окреслене нововведення дозволило архітекторам створювати більш динамічні інтер'єри, де рух і потік стали центральним елементом дизайну. Використання цих форм також уможливило створення більш складних і візуально привабливих фасадів, які часто

³⁹ Leon T. Exploring Baroque Style: A Journey Through Art, Fashion, Philosophy and Influence. *Tobyleon*. January 18, 2024. URL: https://tobyleon.com/blog/art-design/baroque-art-architecture-fashion-philosophy?srsltid=AfmBOooNqkPtK_BYdzHNOb9WhOeD_x5zVTfLo5YMw6mYzMZBbyRIxT3rx#key-features-of-baroque-architecture (дата звернення: 21.09.2024)

відрізнялися хвилястими поверхнями, глибокими нішами і виступаючими колонами⁴⁰.

А. А. Жаборюк пропонує виділяти наступні визначальні риси архітектури бароко: а) тяжіння до ансамблевої організації простору (зведення міських та замських резиденцій, будівництво фонтанів, майданів, паркових терас, басейнів тощо); б) монументальність форм, схильність до асиметрії; в) значна роль скульптурного оздоблення, виняткова розкіш інтер'єрів, пишно прикрашених різьбленням, ліпленням, позолотою; г) спроба розширити інтер'єр за допомогою системи декоративних панно та дзеркал⁴¹.

Провідними елементами архітектури бароко також називають: 1) монументальність – навіть у невеликих приміщеннях архітектура бароко передає відчуття величі та монументальності; 2) динамічні форми – використання вигнутих стін, хвилястих фасадів і динамічної послідовності просторів створює відчуття руху та театральності; 3) стратегічне використання світла, часто через відбиваючі поверхні та широке використання золота, посилює драматичний ефект; 4) оздоблення – будівлі в стилі бароко прикрашені вишуканими скульптурами, фресками та декоративними деталями; 5) барокові будівлі часто мають складні плани поверхів, на відміну від геометричної простоти архітектури епохи Відродження; 6) ілюзійні ефекти – Trompe l'oeil та інші ілюзійні техніки малювання використовуються для створення відчуття глибини та величі; 7) емоційна привабливість – архітектура бароко залучає емоції глядача, намагаючись викликати благоговіння та надихати⁴².

Розвиток архітектури раннього бароко в Італії пов'язаний з низкою архітекторів-візіонерів, чії роботи заклали фундамент для пізнього бароко. Серед найвпливовіших були Карло Мадерно, Франческо Борроміні, Джакомо делла Порта, Доменіко Фонтана та Джан Лоренцо Берніні.

⁴⁰ Єрошкіна О. О. Епоха бароко...С.64.

⁴¹ Жаборюк А. А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ)...С.14.

⁴² McLaughlin K. Baroque Architecture: Everything You Need to Know. *Architectural digest*. April 27, 2023. URL: <https://www.architecturaldigest.com/story/baroque-architecture> (дата звернення: 23.09.2024).

Карло Мадерно (1556-1629) часто вважають засновником стилю бароко, оскільки він завершив фасад базиліки Святого Петра в Римі. Дизайн Мадерно з його колосальним ордером пілястр і драматичним використанням світла і тіні відійшов від стриманого класицизму епохи Відродження і задав тон подальшій бароковій архітектурі. Його робота над церквою Святої Сусанни в Римі, з її динамічним фасадом і багатими декоративними елементами, стала ще одним прикладом естетики раннього бароко⁴³.

Джан Лоренцо Берніні (1598-1680), хоча більше відомий як скульптор, зробив значний внесок в архітектуру раннього бароко. Його робота на площі Сан-П'єтро у Ватикані з її монументальними колонадами є прикладом акценту бароко на велич і театральність. Архітектурні проекти Берніні часто поєднували скульптуру та архітектуру, створюючи функціональні та символічні простори⁴⁴.

Низка архітектурних шедеврів цього періоду ілюструють стиль раннього бароко та його ключові характеристики. Собор Святого Петра (фасад), спроектований Карло Мадерно, є монументальним досягненням архітектури раннього бароко. Фасад Мадерно, з його колосальними колонами і багато деталізованими поверхнями, втілює велич і могутність, які католицька церква прагнула спроектувати під час Контрреформації. Дизайн фасаду, з його драматичною грою світла і тіні, створює потужний візуальний вплив, який водночас є імпазантним і привабливим.

Отже, архітектура раннього бароко в Італії є переломним моментом в історії архітектури, що характеризується новаторством, експериментами та відходом від класичних ідеалів Ренесансу. Творчість архітекторів раннього бароко не лише змінила італійський архітектурний ландшафт, але й заклала основу для розвитку стилю, який формував європейську архітектуру протягом століть. Завдяки своїм сміливим проектам і творчому використанню простору,

⁴³ Montes F., Amarante N. History of the baroque: its origins, growth and examples in the Vila Real district. *European review of artistic studies*. 2023. Vol. 14. N. 4. P. 78-97. ISSN 1647-3558. URL: <https://doi.org/10.37334/eras.v14i4.306> (дата звернення: 10.09.2024),

⁴⁴ Gian Lorenzo Bernini. *Arsartistic adventure of mankind*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/bernini-gian-lorenzo/> (дата звернення : 24.09.2024).

архітектори раннього бароко створили будівлі, які продовжують надихати і зачаровувати, відображаючи непереборну силу архітектури формувати людський досвід.

3.2 Барокові архітектурні ансамблі. Міська архітектура бароко

Архітектурні ансамблі бароко в Італії є монументальними свідченнями величі та винахідливості міського дизайну XVII та XVIII ст. Ці ансамблі, що включають церкви, палаци, громадські площі та міські плани, відображають динамізм і театральність, характерні для епохи бароко. Міська архітектура італійського бароко – це не просто окремі будівлі, а створення цілісного, захоплюючого середовища, яке зачіпає органи чуття та викликає емоційні реакції.

Міська архітектура італійського бароко характеризується здатністю перетворювати цілі міські ландшафти на витвори мистецтва. На відміну від інших архітектурних течій, бароко в Італії часто зосереджувалося на вдосконаленні існуючих міст, а не на будівництві нових з нуля. Результатом окресленого підходу стало унікальне поєднання барокової величі та місцевих міських традицій.

Архітектура бароко в Італії характеризується акцентом на драматизмі, русі та величі. На відміну від більш стриманої та пропорційної ренесансної архітектури, бароко прагнуло приголомшити глядача сміливими формами, складними деталями та динамічними композиціями. У контексті міського дизайну зазначений підхід втілювався у створенні грандіозних архітектурних ансамблів, де будівлі, вулиці та громадські простори були об'єднані в єдине ціле. Вказані ансамблі часто створювалися на замовлення впливових меценатів, зокрема католицької церкви, шляхетних родин та міської влади, які прагнули виразити свій вплив і зміцнити свій соціальний та політичний статус. Результатом стала низка міських просторів, які були як видовищними, так і

функціональними, покликаними вражати і надихати як мешканців, так і відвідувачів⁴⁵.

У цілісний архітектурний ансамбль архітекторами бароко включаються не лише окремі площі та споруди, а й вулиці. Початок та кінець вулиць обов'язково відзначені якимись скульптурними акцентами. Уперше в історії містобудування Доменіко Фонтана (1543-1607), представник раннього бароко, архітектор, використовує трипроменеву систему вулиць, котрі розходяться від Пьяцца дель Пополо («Народна площа»), завдяки чому досягається зв'язок головного в'їзду у місто із головними ансамблями Риму. Фонтани таobelіски, поставлені у точках сходу променевих проспектів й у їхніх кінцях, формують практично театральний ефект перспективи, яка іде вдалину. Принцип Фонтану відіграв дуже істотну роль для усього подальшого європейського містобудування⁴⁶.

На зміну статуї як початку, організації площі, приходятьobelіск із динамічною спрямованістю останнього вгору, а ще більш часто – фонтан, рясно прикрашений скульптурою. Блискучим прикладом барокових фонтанів були фонтани Берніні: «Тритон» (1643) на площі Барберіні та фонтан «Чотирьох річок» (1648-1651) на площі Навона. У той же час, в епоху раннього бароко не так створювалися нові типи церков, вілл, палаців, як посиленням був декоративний елемент: інтер'єр значної частини ренесансних палаццо перетворився на анфіладу пишних покоїв, ускладнився декор порталів, значну увагу барочні майстри почали приділяти внутрішньому двору, палацовому саду. Неабиякого розмаху досягла архітектура вілл із їх багатим садово-парковим ансамблем. Так, тут розвинулися такі ж принципи осьової побудови, що й у містобудуванні: центральна під'їзна дорога, парадний зал вілли та головна алея парку по іншій бік фасаду проходять по одній осі. Фонтани, гроти, скульптури, балюстради рясно прикрашають парк, та декоративний

⁴⁵ Baroque in Italy. History of urban planning. *CMGutjahr*. 1998. URL: <http://rubens.anu.edu.au/htdocs/bycountry/italy/rome/popolo/melbourne.planning/baroque.html> (дата звернення : 21.09.2024).

⁴⁶ Azizi B. Baroque Architecture in Italy: 4 Comprehensive Guides. *Civilisable*. March 24, 2024. URL: <https://civilisable.com/baroque-architecture-in-italy/> (дата звернення: 13.09.2024)

ефект ще більше посилюється розташуванням усього ансамблю терасами на крутому рельєфі місцевості⁴⁷.

Ключові характеристики міської архітектури італійського бароко включають наведені на рис. 1.1.

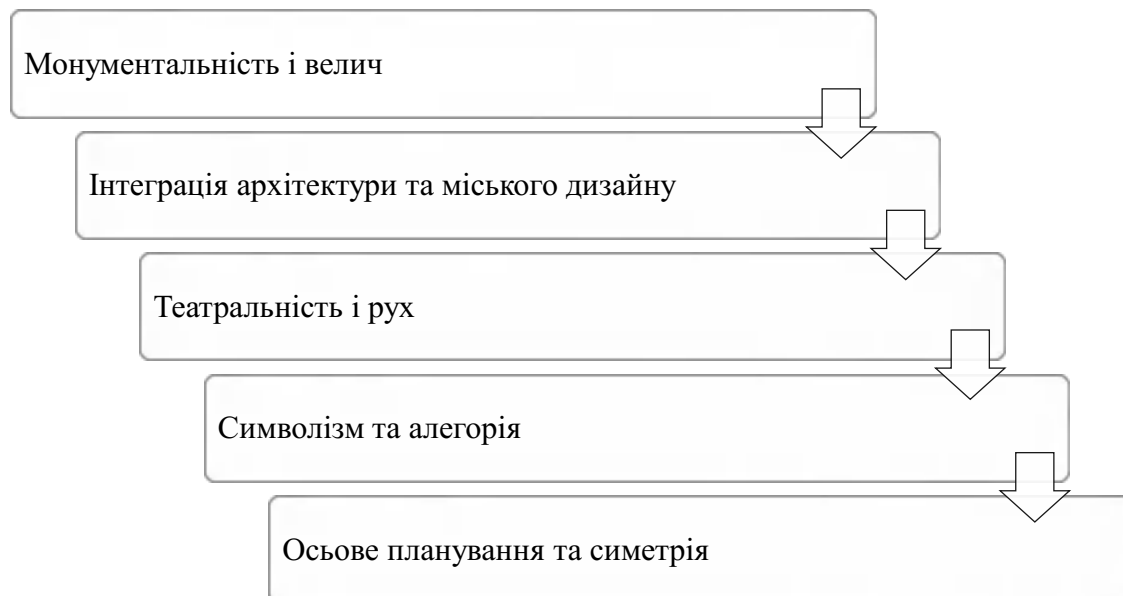

Рис. 1.1. Провідні характеристики міської архітектури італійського бароко

Складено на основі⁴⁸

Охарактеризуємо детальніше окреслені провідні риси міської архітектури італійського бароко.

Архітектурні ансамблі бароко в Італії відзначаються монументальністю та величчю. Чи то через величезні площі, оточені імпозантними будівлями, чи то через грандіозні фасади церков і палаців, архітектори бароко прагнули створити простір, який передавав би силу і владу. Використання масивних колон, високих куполів та розлогих сходів сприяло створенню відчуття благоговіння та пишноти, яке визначало міську архітектуру бароко.

⁴⁷ Müge İ. Italian baroque and its effects on Ottoman Baroque Architecture. *Academia*. 2008. URL: https://www.academia.edu/35426309/ITALIAN_BAROQUE_AND_ITS_EFFECTS_ON_OTTOMAN_BAROQUE_ARCHITECTURE (дата звернення: 16.09.2024).

⁴⁸ Baroque in Italy. History of urban planning. *CMGutjahr*. 1998. URL: <http://rubens.anu.edu.au/htdocs/bycountry/italy/rome/popolo/melbourne.planning/baroque.html> (дата звернення: 21.09.2024).

Визначальною рисою міської архітектури бароко є вдала інтеграція окремих будівель у ширший міський план. Вулиці та площі часто проектувалися так, щоб обрамляти і підкреслювати ключові архітектурні елементи, створюючи ретельно продумані перспективи, які спрямовували враження глядача. Ця інтеграція поширювалася на вирівнювання будівель, облаштування громадських просторів і використання осевого планування, що сприяло відчуттю порядку і гармонії в рамках динамічної естетики бароко⁴⁹.

Одним з найбільш знакових барокових архітектурних ансамблів Італії є площа Сан-П'єтро (Святого Петра) у Ватикані, яка була спроектована Джан Лоренцо Берніні між 1656 і 1667 роками. Згадана величезна еліптична площа, оточена двома широкими колонадами, втілює велич і театральність міського дизайну епохи бароко. Площа була задумана як привітні обійми для паломників, що символізують оточуючі колонади, які представляють руки Церкви, що простягаються до вірних. Центральний обеліск і фонтани створюють драматичний фокус, тоді як осьова орієнтація на базиліку Святого Петра посилює візуальний вплив ансамблю. Петра посилює духовне значення простору. Площа Сан-П'єтро ілюструє барокові принципи величі, інтеграції та театральності⁵⁰.

Іспанські сходи та прилегла до них площа Пьяцца ді Спанья є знаковими елементами міського ландшафту Риму в стилі бароко. Спроектвані Франческо де Санктіс і завершені в 1725 році, сходи з'єднують площу Іспанії біля основи з церквою Трінтіта деї Монті на вершині. Широка, вигнута форма сходів створює драматичний підйом, запрошуючи пішоходів до динамічної та театральної взаємодії з простором. Прилегла площа Пьяцца ді Спанья з бароковим

⁴⁹ Sly E. The Baroque Beauty of Southern Italy. *Italy segreta*. October 22, 2023. URL: <https://italysegreta.com/baroque-beauty-southern-italy/> (дата звернення: 25.09.2024).

⁵⁰ Kuznik F. Art, architecture, music: a visitor's guide to the top ten baroque cities. *Bachtrack*. February 12, 2018. URL: <https://bachtrack.com/feature-top-ten-baroque-cities-february-2018> (дата звернення: 19.09.2024).

фонтаном, спроектованим П'єтро Берніні, слугує місцем збору та фокусом у міській архітектурі Риму⁵¹.

П'яцца Навона у Римі – ще один квінтесенційний приклад міської архітектури бароко в Італії, що демонструє інтеграцію архітектури, скульптури та громадського простору. Побудована на місці стародавнього стадіону Доміціана, в XVII столітті під патронатом родини Памфілі площа була перетворена на жвавий громадський простір. Її витягнута овальна форма перегукується з античним стадіоном, а центральна особливість – Фонтан Чотирьох Річок Берніні – слугує драматичним фокусом. Церква Сант-Аньєзе-ін-Агоне з хвилястим фасадом, спроектованим Франческо Борроміні, прикрашає площу і сприяє її театральній атмосфері. Площа Навона є прикладом того, як архітектори епохи бароко переосмислювали історичні місця для створення яскравих, сучасних міських просторів⁵².

Період бароко суттєво вплинув на розвиток італійських міст, залишивши неповторний слід в їхній архітектурній та культурній ідентичності. Акцент стилю бароко на величі, русі, а також театральності перетворив міські простори на захоплюючі витвори мистецтва, котрі приваблюють відвідувачів з усього світу. Таким чином, можемо узагальнити на основі проведеного дослідження, що архітектурні ансамблі бароко в Італії представляють вершину міського дизайну XVII-XVIII століть, що характеризується своєю величчю, інтеграцією та театральністю. Ключові характеристики міської архітектури італійського бароко включають монументальність і велич; інтеграцію архітектури та міського дизайну; театральність і рух, символізм та алегорію, осьове планування та симетрію. Ансамблі бароко в таких містах, як Рим, Флоренція та Венеція, демонструють унікальний підхід до міського дизайну, де архітектура та містобудування переплітаються, створюючи симфонію краси та драматизму.

⁵¹ Baroque architecture. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. September 2, 2024. URL: <https://www.britannica.com/art/Baroque-architecture>

⁵² Azizi B. Baroque Architecture in Italy: 4 Comprehensive Guides. *Civilisable*. March 24, 2024. URL: <https://civilisable.com/baroque-architecture-in-italy/> (дата звернення: 13.09.2024).

Перелічені ансамблі не тільки перетворили міста, в яких вони були побудовані, проте й залишили незгладимий слід в історії архітектури та містобудування.

3.3 Джакомо делла Порта, Доменіко Фонтана, Карло Мадерна – найвидатніші представники раннього італійського бароко

Джакомо делла Порта (близько 1537-1602) є однією з ключових фігур у переході від Ренесансу до бароко в Італії. Як архітектор і скульптор, він відіграв важливу роль у формуванні стилю раннього бароко, зокрема, завдяки своєму внеску в архітектуру Риму. Роботи Делла Порта характеризуються поєднанням ренесансних принципів з новими бароковими відчуттями, створюючи динамічні та виразні структури, які заклали основу для повного розквіту барокової архітектури у XVII столітті⁵³.

Джакомо делла Порта народився близько 1537 року в Порлецца, поблизу озера Лугано, і, ймовірно, навчався в мистецьких традиціях Ломбардії, регіону, відомого своєю сильною скульптурною та архітектурною спадщиною. У середині XVI століття він переїхав до Риму, де потрапив під вплив провідних архітекторів епохи Відродження, таких як Мікеланджело та Віньола. Цей ранній досвід сформував його розуміння класичної архітектури, але незабаром делла Порта почав досліджувати нові форми та ідеї, які привели його до бароко. Він розпочав свій архітектурний шлях як послідовник великого Мікеланджело, вплив якого згодом стане очевидним у його творчості. Деякі джерела припускають, що делла Порта також міг бути учнем Джакомо да Віньола, іншого відомого архітектора того часу⁵⁴.

⁵³ Giacomo della Porta. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*, 2 Apr. 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Giacomo-della-Porta> (дата звернення: 22.09.2024).

⁵⁴ Carney R. Architecture of Florence, Tuscany, Italy. *Architectureofcities*. April 26, 2021. URL: <https://architectureofcities.com/florence> (дата звернення: 10.09.2024).

Одним з найвизначніших досягнень делла Порта була робота над собором Святого Петра у Ватикані. Після смерті Мікеланджело в 1564 році делла Порта разом з Доменіко Фонтана отримав доручення завершити купол базиліки – монументальне завдання, яке закріпило за ним репутацію одного з провідних архітекторів Риму. Делла Порта вніс критичні зміни в проект Мікеланджело, збільшивши висоту купола і додавши більше вертикальності його структурі. Окреслена рішення не лише збільшило велич купола, але й ознаменувало відхід від врівноважених пропорцій епохи Відродження до більш драматичних ефектів, характерних для бароко⁵⁵.

Робота Делла Порта над церквою Санта-Марія-ін-Валлічелла, також відомою як К'єза-Нова, ще раз ілюструє його роль у розвитку стилю бароко. Інтер'єр церкви з її багато оздобленими каплицями, використанням світла та складною ліпниною відображає майстерність делла Порта у створенні просторів, які є водночас побожними та театральними. Наголос на вертикалі та динамічному використанні світла в «Новій церкві» стане характерною рисою церковної архітектури бароко⁵⁶.

Отже, внесок Джакомо делла Порта в архітектуру став основоположним у розвитку стилю бароко. Його здатність поєднувати класичні традиції Ренесансу з новими, більш виразними формами проклала шлях для наступного покоління архітекторів, серед яких Карло Мадерно, Франческо Борроміні та Джан Лоренцо Берніні, які повною мірою реалізували барокове бачення. Робота Делла Порта над базилікою Святого Петра та церквою Дезу, зокрема, мала глибокий вплив на архітектуру церков у Римі та за його межами. Вертикальність, рух і драматичне використання світла, які він запровадив, стануть визначальними характеристиками архітектури бароко. Більше того,

⁵⁵Історія культури Італії...С.93.

⁵⁶ Carney R. Architecture of Florence, Tuscany, Italy. *Architectureofcities*. April 26, 2021. URL: <https://architectureofcities.com/florence> (дата звернення: 10.09.2024).

його проекти в Римі допомогли трансформувати міський ландшафт міста, перетворивши його на барокову столицю Європи.

Доменіко Фонтана (1543-1607) – одна з найвпливовіших постатей в архітектурі раннього італійського бароко. Фонтана народився 1543 року в Меліде, Тічино (нині частина Швейцарії), мав італійське походження і походив з родини архітекторів та інженерів. Початкову освіту він здобув у Мілані, де вивчав принципи архітектури та інженерії. Рання кар'єра Фонтани була відзначена роботою в Міланському соборі, де він здобув цінний досвід, який згодом вплинув на його барокові проекти. Архітектурна майстерність Фонтани вийшла на перший план, коли його призначили головним архітектором Папи Римського Сикста V у 1586 році. Це призначення стало поворотним моментом у його кар'єрі, оскільки він відіграв важливу роль у формуванні міського розвитку Риму в епоху бароко⁵⁷.

Одним з найважливіших внесків Фонтани в архітектуру бароко була його роль у містобудівній трансформації Риму за часів Папи Сикста V. Папа уявляв собі модернізований Рим, який слугував би символом оновленої сили католицької церкви. Фонтана отримав завдання втілити цей задум, що передбачало створення нових вулиць, площ і монументальних споруд, які б з'єднали найважливіші релігійні об'єкти міста. Найвідомішим міським проектом Фонтани було створення довгих прямих вулиць, які з'єднали головні базиліки Риму, такі як Віа Сістіна (тепер Віа Сістіна і Віа делле Кватро Фонтане). Ця реорганізація не лише покращила доступність міста, але й відобразила барокові принципи руху, перспективи та величі. Міське планування Фонтани заклало основу для барокового акценту на драматичних міських просторах і перспективах⁵⁸.

⁵⁷ Sorabella J. Baroque Rome. *In Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art. 2003. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/baro/hd_baro.htm (дата звернення: 27.09.2024).

⁵⁸ Baroque in Italy. History of urban planning. *CMGutjahr*. 1998. URL: <http://rubens.anu.edu.au/htdocs/bycountry/italy/rome/popolo/melbourne.planning/baroque.html> (дата звернення: 21.09.2024).

Одним із найвизначніших інженерних досягнень Фонтани було переміщення кількох античних обелісків по всьому Риму. Найвідомішим з цих починань було переміщення Ватиканського обеліска на його нинішнє місце на площі Святого Петра в 1586 році. Цей давньоєгипетський обеліск заввишки понад 25 метрів і вагою понад 320 т. знаходився у Ватиканському цирку з часів античності. Переміщення такого масивного пам'ятника вимагало не лише архітектурної майстерності, а й неабиякого розуміння інженерної справи. Фонтана спроектував складну систему канатів, шківів і риштовання із залученням сотень робітників і коней, щоб обережно підняти і перевезти обеліск. Успішне переміщення обеліска було відзначено як триумф інженерної думки і стало символом захоплення епохи бароко монументальними досягненнями. Розміщення обеліска в центрі площі Святого Петра також ілюструє зосередженість бароко на створенні потужних, символічних міських просторів⁵⁹.

Доменіко Фонтана також відіграв вирішальну роль у розширенні Ватиканської бібліотеки, проекту, який відображав інтелектуальні та культурні прагнення католицької церкви в період Контрреформації. Проект Фонтани для бібліотеки, який був завершений у 1588 році, поєднав функціональну елегантність з бароковою величчю. Довга вузька зала бібліотеки з багато декорованою стелею і стінами, заставленими книжковими шафами, створювала простір, одночасно науковий і величний, втілюючи бароковий синтез знань і влади⁶⁰.

Іншим важливим проектом Фонтани була робота над Латеранським палацом, давньою папською резиденцією. За папи Сикста V Фонтана відремонтував палац, повернувши йому велич і зробивши його гідною резиденцією для Папи Римського. Поруч з Латеранським палацом Фонтана також спроектував Святі Сходи (Scala Santa), які, як вважають, є сходами, котрими піднімався Ісус під час свого суду перед Понтієм Пілатом. Святі

⁵⁹ Єрошкіна О. О. Епоха бароко...С.72.

⁶⁰ Шкляр С. П. Історія європейської архітектури: Відродження та бароко: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С.87.

сходи, оточені каплицею, стали головним місцем паломництва, а дизайн Фонтани віддзеркалював акцент бароко на створенні просторів, які були одночасно духовно значущими та візуально вражаючими⁶¹.

Отже, Фонтана разом з Папою Римським Сикстом V створили основну барокову структуру Риму, яка і сьогодні визначає вигляд міста. Вони зосередилися на вдосконаленні існуючої міської структури, а не на будівництві нових міст, що є характерним підходом епохи бароко. Робота Фонтани включала проектування та будівництво вулиць, площ та акведуків, що сприяло бароковому перетворенню Риму. Вплив Доменіко Фонтани на архітектуру раннього італійського бароко незаперечний. Його творчість заклала основу для домінування стилю бароко в Римі, впливаючи на подальший розвиток міста протягом століть. Базова барокова структура міста, за задумом Фонтани та Папи Сикста V, стала основою, в яку інтегрувалися майбутні архітектурні проекти. Архітектурні принципи Фонтани наголошували на використанні монументальних проектів для впливу на навколишнє середовище – концепція, яка стала візитною карткою барокового міського дизайну. Його внесок у проектування площ та інтеграцію обелісків у міський ландшафт створив відчуття руху, централізації, а також величі, що є невід’ємними елементами естетики бароко.

Ще одна широко визнана постать у розвитку архітектури раннього бароко в Італії – це Карло Мадерно (1556-1629). Його творчість ознаменувала рішучий перехід від ренесансних принципів рівноваги та гармонії до динамічних, експресивних форм, які визначатимуть епоху бароко. Внесок Мадерно, особливо в Римі, допоміг створити архітектурну лексику, яка домінуватиме в європейській архітектурі протягом більшої частини XVII століття.

Карло Мадерно народився 1556 року в Каполаго або Біссоне, Мілан (нині Тічино, Швейцарія), мав італійське походження. Він розпочав свій

⁶¹ Sorabella J. Baroque Rome. In *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art. 2003. URL: https://www.metmuseum.org/toa/h/hd/baro/hd_baro.htm_(дата звернення: 27.09.2024).

архітектурний шлях у мармурових кар'єрах, а згодом, у 1588 році, переїхав до Риму, щоб допомагати своєму дядькові, Доменіко Фонтана, відомому архітектору, який сам був архітектором. Цей родинний зв'язок забезпечив Мадерно безцінний досвід і знайомство з архітектурним середовищем Риму. Зазначений період навчання дозволив Мадерно розвинути глибоке розуміння як технічних, так і художніх аспектів архітектури, яке він згодом застосує у власних незалежних проектах⁶².

Найвідомішою роботою К. Мадерно є фасад базиліки Святого Петра у Ватикані, завершений між 1607 і 1614 роками. Спочатку план базиліки, розроблений Мікеланджело, являв собою централізований грецький хрест. Однак Папа Павло V доручив Мадерно розширити неф і додати монументальний фасад, перетворивши споруду на латинський хрест, який більше відповідав прагненню Контрреформаційної церкви вмістити великі громади. Фасад Мадерно є шедевром архітектури раннього бароко, що характеризується колосальним ордером коринфських колон, динамічною грою світла і тіні та грандіозним масштабом, який задає тон інтер'єру. Фасад не лише підсилює візуальний вплив базиліки, але й створює драматичний вхід, який запрошує вірян до духовного серця католицизму. Цей проект утвердив Мадерно як провідного архітектора свого часу і заклав основу для подальшого розвитку барокової архітектури⁶³.

До роботи над собором Святого Петра Мадерно здобув визнання завдяки проекту церкви Святої Сусанни в Римі, завершеному в 1603 році. Фасад церкви вважається одним з найбільш ранніх прикладів повністю розвиненої барокової архітектури. Мадерно адаптував традиційний ренесансний церковний фасад, ввівши більш динамічні елементи, такі як підвищена центральна частина, використання парних колон і більш скульптурний підхід до архітектурних

⁶² Carlo Maderno. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. 25 Mar. 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Carlo-Maderno> (дата звернення: 29.09.2024).

⁶³ Carlo Maderno. *Papal Artifacts*. 2021. URL: <https://www.papalartifacts.com/portfolio-item/carlo-maderno/> (дата звернення: 27.09.2024).

деталей. Фасад церкви Святої Сусанни являє собою явний відхід від стриманого класицизму епохи Відродження, натомість приймаючи барокові ідеали руху, напруги та емоційної експресії. Цей проект вплинув на багато наступних барокових церковних фасадів, зробивши Мадерно законодавцем моди в архітектурному світі свого часу⁶⁴.

Іншим важливим проектом Мадерно була участь у проектуванні Палаццо Барберіні, грандіозного барокового палацу в Римі, в якому згодом розміститься Національна галерея античного мистецтва. Побудований на замовлення Папи Урбана VIII для родини Барберіні, палац є важливим прикладом житлової архітектури епохи бароко. Проект Мадерно передбачає триповерховий фасад з центральною частиною, що виступає вперед, створюючи відчуття руху та глибини, характерне для стилю бароко. Хоча Мадерно розпочав проект, пізніше його завершили Франческо Борроміні та Джан Лоренцо Берніні, два інші гіганти барокової архітектури. Тим не менше, внесок Мадерно заклав основу того, що стане одним з найважливіших барокових палаців Риму⁶⁵.

Мадерно також відіграв ключову роль у проектуванні та будівництві Сант-Андреа делла Валле, однієї з найбільших барокових церков Риму. Хоча церкву почав будувати Джакомо делла Порта, Мадерно відповідав за завершення купола і фасаду. Купол, зокрема, вирізняється своєю висотою та величиною, що робить його домінантою римського горизонту. Фасад Сант-Андреа делла Валле, завершений після смерті Мадерно, відповідає його принципам проектування, включаючи бароковий акцент на вертикалі та русі. Церква є свідченням здатності Мадерно поєднувати велич з гармонією, створюючи простори, що викликають благоговіння і водночас є цілісними⁶⁶.

⁶⁴ Єрошкіна О. О. Епоха бароко...С.74.

⁶⁵ Шкляр С. П. Історія європейської архітектури: Відродження та бароко...С.89.

⁶⁶ Müge İ. Italian baroque and its effects on Ottoman Baroque Architecture. *Academia*. 2008. URL: https://www.academia.edu/35426309/ITALIAN_BAROQUE_AND_ITS_EFFECTS_ON_OTTOMAN_BAROQUE_ARCHITECTURE (дата звернення: 16.09.2024).

Отже, творчість Карло Мадерно відіграла важливу роль у переході від ренесансної архітектури до бароко. Його проекти поєднували ясність і впорядкованість ренесансної архітектури з акцентом бароко на драматизмі, русі та емоційній експресії, що зароджувався. Архітектурний стиль Мадерно вплинув на ціле покоління архітекторів, зокрема Борроміні та Берніні, які повністю реалізували барокове бачення у власній творчості. Вплив Мадерно найбільш очевидний у його ролі у формуванні архітектурного ландшафту Риму. Його робота над собором Святого Петра сама по собі забезпечила б йому місце в історії, але його внесок в інші великі проекти, такі як Санта-Сусанна, Палаццо Барберіні та Сант-Андреа делла Валле, ще більше зміцнив його репутацію одного з батьків-засновників архітектури бароко.

Таким чином, можемо підсумувати на основі проведеного дослідження, що Дж. делла Порта, Д. Фонтана, К. Мадерна є найвидатнішими представниками раннього італійського бароко. Джакомо делла Порта був не просто перехідною фігурою між Ренесансом і бароко, а першопрохідцем, який допоміг визначити архітектурну мову епохи бароко. Його роботи залишаються одними з найважливіших прикладів архітектури раннього бароко, демонструючи майстерне володіння формою, простором і новою бароковою естетикою. Своїми творами делла Порта відіграв вирішальну роль у формуванні архітектурної ідентичності Риму, залишивши по собі спадщину, яку продовжують шанувати і вивчати донині. Доменіко Фонтана був не лише архітектором та інженером, а візіонером, який відіграв вирішальну роль у розвитку архітектури раннього бароко. Його роботи, що характеризуються монументальним масштабом, інноваційними інженерними рішеннями та урбаністичним баченням, допомогли визначити стиль бароко і залишили по собі міцну спадщину в архітектурній історії Італії. Внесок Фонтани в міську забудову Риму та його знакові проекти в Неаполі та за його межами роблять його одним з найвидатніших представників раннього італійського бароко. Карло Мадерно був першопрохідцем в архітектурі раннього італійського бароко, чия творчість підготувала підґрунтя для повного розквіту бароко в XVII

столітті. Його новаторські проекти та архітектурні досягнення не лише перетворили місто Рим, але й залишили незгладимий слід в історії архітектури, вплинувши на наступні покоління архітекторів.

РОЗДІЛ 4

ІТАЛІЙСЬКИЙ БАРОКОВИЙ ЖИВОПИС

4.1 Болонський академізм і караваджизм – два провідні напрямки в італійському живописі XVII ст.

XVII століття було трансформаційним періодом в італійському мистецтві, позначеним появою стилю бароко, який прагнув викликати емоції, драматизм і велич. У межах цього широкого руху виникли дві окремі та впливові школи живопису: Болонський академізм та караваджизм. Ці течії, хоча й поділяли спільні барокові цілі руху та емоційної насиченості, підходили до мистецтва з принципово різних точок зору, кожна з яких залишила незгладимий слід в історії європейського живопису.

Болонський академізм, також відомий як класичне або академічне бароко, виник в Болоньї і був очолений родиною Карраччі – Людовіко, Агостіно та Аннібале Карраччі. Реагуючи на штучність маньєризму, який домінував у мистецтві кінця XVI століття, Карраччі прагнули відновити відчуття натуралізму та порядку в живописі, черпаючи натхнення у майстрів Відродження. Художники Болоньї зосереджувалися на створенні ідеалізованих, витончених фігур і композицій, часто зображуючи релігійні та міфологічні сюжети⁶⁷.

Болонський академізм характеризується гармонійним балансом між ідеалізмом і реалізмом. Карраччі та їхні послідовники наголошували на вивченні природи, людського тіла та класичної античності, черпаючи натхнення в роботах майстрів Відродження, таких як Рафаель та Мікеланджело.

⁶⁷ Annibale Carracci. *The Art Story*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/carracci-annibale/> (дата звернення: 11.09.2024).

Їхній підхід поєднував чіткість і структуру Високого Відродження з драматичним освітленням та емоційною насиченістю бароко.

У 1580-х роках Людовіко Карраччі разом зі своїми двоюрідними братами Агостіно та Аннібале заснував у Болоньї Академію поступовців (*Accademia degli Incamminati*). Ця академія була однією з перших у своєму роді і стала зразком для майбутніх художніх академій по всій Європі. Карраччі вважали, що мистецтво має ґрунтуватися на ретельному вивченні природи, людської фігури та класичної античності. Вони підкреслювали важливість малюнка як основи всієї художньої практики, поєднуючи це з пильним спостереженням за світом природи та глибоким розумінням класичних тем⁶⁸.

Викладання в Академії Інкаммінаті було систематичним, з акцентом на анатомію, перспективу та вивчення класичної скульптури. Такий суворий підхід до навчання мав на меті виховати митців, здатних поєднати ідеалізовану красу Ренесансу з емоційною виразністю бароко. Підхід Карраччі був революційним, оскільки він врівноважував велич і гармонію класичного мистецтва з яскравою енергією, а також емоційною глибиною, які згодом стануть визначальними для бароко.

Фрески Аннібале Карраччі у Палаццо Фарнезе в Римі є найвідомішими прикладами болонського академізму. Ці роботи, зокрема стеля галереї, відома як «Кохання богів» (1560-1609), є шедеврами барокового живопису. Фрески являють собою витвір композиції, кольору та наративу, поєднуючи міфологічні сюжети з динамічним відчуттям руху та вражаючим використанням ілюзійних технік. Здатність Аннібале гармонізувати класичні ідеали краси з драматичним потенціалом мистецтва бароко зробила цей проект основою європейської історії мистецтва⁶⁹.

Також видатними представниками болонського академізму були Гвідо Рені, Доменікіно, Франческо Альбані. Гвідо Рені – один з найвизначніших

⁶⁸ Dempsey C. Annibale Carracci and the Beginnings of Baroque Style. Cadmo, 2000. P.89.

⁶⁹ Buying Baroque: Italian Seventeenth-Century Paintings Come to America. Edited by E. P. Bowron. Penn State University Press, 2017. JSTOR. 24 p.

представників Болонської школи. Творчість Рені є прикладом витонченого та вишуканого стилю академізму. Його картини, такі як «Аврора» (1614) та «Різанина невинних» (1611-1612), демонструють майстерне володіння кольором та композицією. Доменікіно також відомий як Доменіко Замп'єрі, був провідним художником Болонської школи. Роботи Доменікіно, зокрема фреска «Останнє причастя святого Ієроніма» (1614), відображають класичні ідеали академізму з його врівноваженими композиціями та спокійними постатями. На картинах Франческо Альбані часто зустрічаються міфологічні сюжети, зображені з делікатним і витонченим дотиком. Його робота «Згвалтування Європи» (бл. 1630) є яскравим прикладом болонського академізму⁷⁰.

Болонський академізм заклав основи класичного бароко, який згодом буде кодифікований академічними установами, такими як Французька королівська академія живопису та скульптури. Наголос Карраччі на технічній майстерності, збалансованій композиції та поєднанні класичних тем із сучасними інноваціями вплинув на покоління художників і заклав традицію, яка проіснувала до XVIII століття.

На противагу ідеалізованим формам і класичним зразкам болонського академізму, караваджизм виник як сміливий і революційний підхід до живопису, очолюваний загадковим Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Стиль Караваджо, що характеризується драматичним використанням світла і тіні (світлотіні) та непохитним реалізмом, які надавали новій інтенсивності та безпосередності як релігійним, так і світським сюжетам, кинув виклик тогочасним умовностям і вніс нову, вісцеральну інтенсивність у мистецтво бароко⁷¹.

Караваджо прибув до Риму наприкінці 1590-х років, де швидко зробив собі ім'я завдяки нетрадиційному підходу до живопису. Відкидаючи ідеалізовані фігури та композиції ренесансних і болонських традицій,

⁷⁰ Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час...С.69.

⁷¹ Robertson C. The Invention of Annibale Carracci Hardcover. Silvana. 2008. P.234.

Караваджо зосередився на зображенні грубої, неприкрашеної правди людського буття. Його персонажі, часто намальовані на вулицях Риму, були зображені з безпрецедентним рівнем реалізму, передаючи кожен деталь їхнього як фізичного, так і емоційного стану⁷².

Одним з найбільш значних нововведень Караваджо було використання світлотіні – техніки, яка передбачає різкий контраст світла і темряви для створення драматичного ефекту. У таких роботах, як «Покликання святого Матвія» (див. додаток А) та «Юдифь, що обезголовлює Олоферна» (див. додаток Б), Караваджо використовував світло не просто як засіб освітлення своїх об'єктів, а як потужний оповідний засіб, що посилював емоційний вплив сцени. Таке драматичне використання світла і тіні стало візитною карткою стилю Караваджо і було швидко перейнято його послідовниками⁷³.

Роботи Караваджо часто викликали суперечки через їхній непохитний реалізм і схильність художника зображати святі постаті як звичайних, іноді навіть непорядних людей. Його картина «Смерть Діви Марії» (див. додаток В) для церкви Санта Марія делла Скала в Римі була відкинута духовенством через реалістичне зображення смерті Діви Марії, яке вважалося занадто реалістичним і негідним. Незважаючи на такі суперечки, а можливо, саме завдяки їм, творчість Караваджо стала надзвичайно популярною, а його підхід до живопису справив глибокий вплив на епоху бароко⁷⁴.

Отже, підхід Караваджо ґрунтувався на безпосередньому спостереженні за життям, часто зображуючи звичайних людей і повсякденні сцени з безпрецедентним рівнем реалізму. Використання світлотіні, де різкі контрасти між світлом і темрявою створюють відчуття об'єму і тривимірності, надавало його картинам театральності і майже кінематографічності. Цей прийом не лише посилював емоційний вплив його робіт, але й спрямовував увагу глядача на найбільш важливі елементи композиції. Одна з найвідоміших робіт Караваджо,

⁷² Morselli R. Reframing Seventeenth-century *Bolognese Art*. *Academia*. 2019. URL: https://www.academia.edu/40630367/Reframing_Seventeenth_century_Bolognese_Art (дата звернення: 14.09.2024).

⁷³ Єрошкіна О. О. Епоха бароко...С.77.

⁷⁴ Культурологія: українська та зарубіжна культура...С.311.

«Покликання святого Матвія», є прикладом його революційного стилю. Картина фіксує момент духовного пробудження завдяки потужному використанню світла, де промінь освітлює фігуру святого Матвія, підкреслюючи його вираз потрясіння та усвідомлення. Реалістичність фігур, їхнє сучасне вбрання та суворобстановка сприяли відчуттю безпосередності та драматизму, що стали характерними ознаками караваджизму.

Таким чином, можемо узагальнити, що XVII століття було часом великих експериментів та інновацій в італійському живописі, а співіснування болонського академізму та караваджизму підкреслює різноманітність та динамізм періоду бароко. Згадані дві течії, попри, здавалося б, протилежні підходи, обидві прагнули вийти за межі обмежень маньєризму і створити мистецтво більш виразне, динамічне та емоційно привабливе. Болонський академізм з його акцентом на класичних ідеалах, технічній майстерності та збалансованій композиції заклав основу академічних традицій, які домінуватимуть у європейському мистецтві протягом століть. Його вплив можна побачити в роботах художників по всій Європі, від французьких класицистів до іспанських придворних живописців. Караваджизм, з іншого боку, проклав новий шлях, зосередившись на реалізмі, емоційній насиченості та драматичному використанні світла і тіні. Новаторство Караваджо підготувало ґрунт для високого драматизму та інтенсивної емоційності, які визначатимуть епоху бароко. Його вплив відчувався не лише в Італії, але й по всій Європі, оскільки художники Іспанії, Франції, Нідерландів та інших країн перейняли та адаптували його революційні техніки. Разом болонський академізм та караваджизм являють собою дві тенденції, які сформували бароковий живопис в Італії. Їхні різні підходи відображають ширшу напруженість і складність епохи бароко, коли прагнення до краси та істини могло призвести до дуже різних, проте, у той же час, однаково глибоких художніх виразів. Спадщина цих двох течій продовжує відчуватися у світі мистецтва, де їхній вплив все ще можна побачити в роботах художників, які прагнуть збалансувати класику з новаторством, ідеальне з реальним.

4.2 Особливості реалізму XVI Іст.: Мікеланджело Мерізі да Караваджо

Якщо розглядати італійський бароковий живопис, то Мікеланджело Мерізі да Караваджо виступає найвидатнішою постаттю, відомою своїм новаторським підходом до реалізму. Унікальний стиль Караваджо, що характеризується драматичним освітленням, інтенсивним натуралізмом та емоційною глибиною, вирізняв його з-поміж сучасників, а також утвердив його як очільника реалістичного напрямку в італійському мистецтві XVII століття.

Мікеланджело Мерізі да Караваджо, котрий народився 1571 року у Мілані, Італія, почав свій творчий шлях у часи, коли маньєризм та ідеалізована краса домінували у світі мистецтва. Однак творчість Караваджо ознаменувала різкий відхід від цих умовностей, запровадивши реалізм, який зробить революцію в італійському живописі.

Раннє навчання Караваджо в Мілані ознайомило його з домінуючим стилем маньєризму, який підкреслював елегантність та ідеалізацію форм. Він навчався у Сімоне Петерцано, художника-маньєриста, але саме час, проведений Караваджо в Римі, по-справжньому сформував його мистецьке бачення. Тут він познайомився з роботами таких великих майстрів, як Рафаель і Мікеланджело, а також з яскравим вуличним життям міста, яке стане джерелом натхнення для його унікального реалістичного стилю⁷⁵.

Підхід Караваджо до реалізму був безпрецедентним за своєю інтенсивністю та прагненням зображати життя таким, яким воно є, а не таким, яким має бути. На відміну від своїх попередників, які часто зображували релігійні та міфологічні сюжети з ідеалізованою красою та грацією, Караваджо приймав недосконалість людської форми. Його постаті зображені з грубою

⁷⁵ Michelangelo Merisi da Caravaggio. *Reviewpainting*. 2024. URL: <https://www.reviewpainting.com/Caravaggio.htm> (дата звернення: 25.09.2024).

достовірністю, що підкреслює їхню людяність. Цей відхід від ідеалізованого ображення фігур, характерного для епохи Відродження, був одним із найхарактерніших аспектів реалізму Караваджо⁷⁶.

Наприклад, на картині «Вечеря в Еммаусі» (див. додаток Г) Караваджо зображує Христа та його учнів у момент духовного одкровення, але їх не оточує ефірне сяйво чи божественна аура. Натомість, вони зображені як звичайні люди, у грубому одязі, з обвітреними обличчями та елементами фізичної присутності реальних людей. Таке неідеалізоване зображення дозволило глядачам відчувати зв'язок з фігурами на особистому рівні, подолавши прірву між божественним і людським.

У «Похованні Христа» (див. додаток Д) Караваджо зобразив тіло Христа важким і неживим, без жодного сліду божественного сяйва, яке було притаманне зображенням Спасителя. Діва Марія, далека від безтурботної і юної постаті, традиційно зображуваної в релігійному мистецтві, постає старшою, вбитою горем жінкою, її обличчя позначене болем втрати. Окреслене відверте зображення смерті і скорботи було радикальним відходом від ідеалізованих зображень, характерних для більшої частини релігійного мистецтва епохи Відродження.

Трактування Караваджо сакральних сюжетів було не лише викликом мистецьким конвенціям його часу, але й відображенням акценту Контрреформації на особистій побожності та доступності релігійного досвіду. Представляючи святі постаті як звичайних людей, що переживають глибокі емоційні та духовні переживання, Караваджо зробив божественне більш зрозумілим, а духовне більш відчутним для глядачів⁷⁷.

Реалізм Караваджо виходив поза рамки фізичного вигляду і передавав психологічні та емоційні стани його персонажів. Його картини часто зображують моменти інтенсивної емоційної або духовної кризи, з фігурами,

⁷⁶ Moon J. Caravaggio: Illuminating Shadows and Mastering the Art of Contrast. *Foggsmuseumtour*. May 25, 2023. URL: <https://www.foggsmuseumtour.co/m/post/caravaggio> (дата звернення: 12.09.2024).

⁷⁷ Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час...С.101.

охопленими муками страху, відчаю або одкровення. Вираз обличчя та жести його персонажів передають їхній внутрішній неспокій, занурюючи глядача в їхній емоційний світ. Персонажі Караваджо зображені в моменти інтенсивної емоційної або духовної кризи, їхні обличчя та жести передають глибину почуттів, небачену в попередньому мистецтві. Ця зосередженість на внутрішньому житті його персонажів була ключовим елементом реалізму Караваджо, оскільки він прагнув розкрити правду людського досвіду, як у фізичному, так і в емоційному вимірах⁷⁸.

Реалістичний підхід Караваджо мав глибокий вплив на розвиток європейського мистецтва, надихнувши ціле покоління художників в Італії та за її межами. Його драматичне використання світла і тіні в поєднанні з зосередженістю на фізичній та емоційній правді своїх об'єктів породило рух, відомий як караваджизм. Цей рух, що поширився по всій Італії, Іспанії, Франції та Нідерландах, характеризувався прийняттям та адаптацією технік Караваджо. Його послідовники, відомі як караваджисти, перейняли його використання світлотіні та прихильність до реалізму, хоча вони часто пом'якшували його більш екстремальні тенденції⁷⁹.

В Італії вплив Караваджо був особливо сильним у Неаполі, де його драматичний реалізм сприйняли такі художники, як Артемізія Джентилески, Хузепа де Рібера та Баттістелло Караччоло. Джентилески, одна з найвидатніших художниць епохи бароко, відома своїми потужними та реалістичними зображеннями біблійних героїнь, в яких Караваджо поєднує використання світлотіні з глибоким психологічним проникненням. Рібера, з іншого боку, відомий своїми інтенсивними і часто жорстокими зображеннями мучеництва і страждань, які перегукуються з фокусом Караваджо на темних аспектах людського досвіду⁸⁰.

⁷⁸ Історія Італії (від античності до сьогодення)...С.184.

⁷⁹ Robertson C. The Invention of Annibale Carracci Hardcover. Silvana. 2008. 237 p.

⁸⁰ Caravaggio. Encyclopedia of old master painters. 2024. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/old-masters/caravaggio.htm> (дата звернення: 25.09.2024).

Можемо узагальнити, що творчість Мікеланджело Мерізі да Караваджо як лідера реалістичного напрямку в італійському живописі виступає поворотним моментом в історії мистецтва, ознаменувавши відхід від ідеалізації і перехід до більш правдивого та гуманістичного зображення світу. Його радикальний реалізм, новаторське використання світлотіні та зосередженість на олюдненні сакральних тем поривали з тогочасними умовностями і встановлювали нові стандарти художнього вираження. Передаючи психологічну та емоційну глибину своїх сюжетів, Караваджо підняв живопис на новий рівень достовірності, завдяки чому його роботи знаходили глибокий відгук у глядачів. Вплив митця на наступні покоління художників і тривала спадщина його підходу до реалізму підкреслюють його значення як однієї з найважливіших постатей у розвитку західного мистецтва. Творчість італійського художника не лише змінила мистецький ландшафт свого часу, але й заклала основу для майбутніх поколінь живописців, які продовжуватимуть досліджувати можливості реалізму в мистецтві. Як лідер реалістичного напрямку в італійському живописі, Караваджо залишається центральною фігурою в історії західного мистецтва, вплив якого відчувається і сьогодні.

4.3 Монументально-декоративний живопис італійського бароко: монументальні розписи Гвідо Рені, Доменіко Дзамп'єрі, П'єтро да Картони

Період італійського бароко, що охоплює кінець XVI-XVIII століття, відомий своїми драматичними, динамічними та витіюватими художніми виразами. У цей період монументально-декоративний живопис відіграв вирішальну роль у формуванні візуальної культури Італії, прикрашаючи інтер'єри церков, палаців та громадських будівель. Серед художників, які досягли успіху в цьому жанрі, були Гвідо Рені, Доменіко Дзамп'єрі (також відомий як Доменічіно), П'єтро да Кортони. Їхній внесок у монументальний

живопис відіграв важливу роль у визначенні естетичного та духовного характеру епохи бароко.

Гвідо Рені (1575-1642) був одним з найвпливовіших художників раннього бароко. Гвідо Рені народився в Болоньї в 1575 році і був провідною фігурою Болонської школи живопису. Його художній талант був визнаний рано, і він навчався в Академії Карраччі, яка відіграла важливу роль у формуванні стилю бароко. Кар'єра Рені розквітла в Римі, де він працював на численних замовленнях, зарекомендувавши себе як майстер барокового живопису. Для творчості Рені характерний синтез класичної грації та барокового динамізму, з акцентом на ідеалізованій красі, гармонії та емоційній виразності⁸¹.

Монументальний живопис Рені вирізняється витонченою елегантністю та духовною насиченістю. Його фрески в Палаццо Паллавічіні-Роспігліозі в Римі є зразком його вміння поєднувати класичний ідеалізм з бароковою пишністю. Найвідоміша з цих фресок – «Аврора» (див. додаток Е), що прикрашає стелю Казино дель Аврора. На цій роботі Рені зобразив богиню Аврору, яка веде колісницю Аполлона по небу в оточенні танцюючих фігур, що представляють години доби. Композиція наповнена рухом та енергією, а пишні драпірування фігур та м'язисті форми коней створюють динамічну сцену. Композиція являє собою майстерне поєднання руху та грації, плавних ліній та м'яких, гармонійних кольорів, що створюють відчуття неземної краси. Використання світла і тіні на цій фресці є тонким, підсилюючи тривимірність фігур, не переважуючи глядача драматичними контрастами⁸².

Ще одна значна робота Рені – «Різанина невинних» (див. додаток Ж) у церкві Сан-Доменіко в Болоньї. Це велике вітварне полотно зображує біблійну сцену про наказ царя Ірода вбити всіх немовлят чоловічої статі у Вифлеємі. Картина характеризується яскравими кольорами та виразними постатями, що

⁸¹ Baker C. The heavenly bodies of Guido Reni. *Apollo*. January 30, 2023. URL: <https://www.apollo-magazine.com/guido-reni-baroque-divine-one-staedel-review/> (дата звернення: 17.09.2024).

⁸² Pritchard S. Guido Reni, Aurora. *Smarthistory*. July 19, 2015. URL: <https://smarthistory.org/reni-aurora/> (дата звернення: 21.09.2024).

передають жах і пафос події. Здатність Рені передавати сильні емоції через витончену красу своїх фігур очевидна; страждання матерів і невинність дітей передані з гострою чутливістю, що посилює емоційний вплив сцени. Композиція збалансована і гармонійна, з ясністю форм і чистотою ліній, що відображає класичні впливи Рені⁸³.

На вівтарному полотні «Успіння Богородиці» (див. додаток 3) Рені представляє небесне бачення вознесіння Діви Марії на небо. Композиція наповнена витонченими фігурами, включаючи ангелів та апостолів, які розташовані в гармонійній та елегантній манері.

Доменіко Дзамп'єрі (1581-1641), відомий як Доменікіно, був ще однією провідною фігурою в монументальному живописі італійського бароко. Доменікіно був сучасником Гвідо Рені, і також навчався в Академії Карраччі в Болоньї, і його творчість позначена ретельним балансом між класичною стриманістю та бароковим динамізмом. Картини Доменікіно відомі своєю сюжетною чіткістю, емоційною глибиною та прискіпливою увагою до деталей. Стиль Дзамп'єрі характеризується поєднанням класичних ідеалів та барокового драматизму. Його роботи часто вирізняються врівноваженими композиціями, спокійними постатями та тонким використанням кольору, що є характерними ознаками Болонської школи⁸⁴.

Однією з найвідоміших монументальних робіт Доменікіно є цикл фресок в апсиді церкви Сант-Андреа делла Валле в Римі, що зображує сцени з життя святого Андрія (1621-1628). До цієї серії входить «Мучеництво Андрія Первозванного», яке особливо вирізняється своєю драматичною композицією та емоційною насиченістю. Використання Доменікіно простору та перспективи створює потужне відчуття глибини, занурюючи глядача у сцену. Фігури

⁸³ Baker C. The heavenly bodies of Guido Reni. *Apollo*. January 30, 2023. URL: <https://www.apollo-magazine.com/guido-reni-baroque-divine-one-staedel-review/> (дата звернення: 17.09.2024).

⁸⁴ Domenichino (Domenico Zampieri). *Getty*. 2024. URL: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103K1J> (дата звернення: 14.09.2024).

зображені з натуралістичною грацією, а їхні вирази передають глибоке почуття духовної відданості та людського страждання⁸⁵.

Картина «Останнє причастя святого Ієроніма» (див. додаток I) завершена у 1614 році, ця вітварна картина у Ватикані є свідченням майстерності Замп'єрі у створенні масштабних релігійних творів. На картині зображено святого Ієроніма, який востаннє приймає Євхаристію в оточенні групи скорботних. Використання кольору та світла створює відчуття урочистості та емоційної глибини⁸⁶.

Іншою великою роботою Доменікіно є фрески в каплиці Сан-Дженнаро в Неаполітанському соборі (1631-1641). Згадані фрески, на яких зображені сцени з життя святого Януарія, відзначаються яскравими кольорами, динамічними композиціями та детальним реалізмом. Здатність Доменікіно передавати людську форму в русі в поєднанні з майстерним використанням світла і кольору створює в зазначених роботах потужне відчуття драматизму і життєвої сили. Каплиця Сан-Дженнаро вважається одним з найкращих прикладів барокового живопису в Неаполі, а фрески Доменікіно є ключовими для її візуального впливу⁸⁷.

І Гвідо Рені, і Доменікіно зробили значний внесок у розвиток барокового монументального живопису, проте їхні підходи та стилі відображають різні аспекти мистецького розмаїття цього періоду. Роботи Рені часто характеризуються ідеалізованою красою, класичною врівноваженістю та емоційною стриманістю. Його картини передають відчуття спокою та грації, з акцентом на гармонійності композиції та чистоті форми. На противагу цьому, роботи Доменікіно є більш динамічними та сюжетними, з більшим акцентом на

⁸⁵ Hunt L. Domenichino. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. 1909. URL: <https://www.newadvent.org/cathen/05102b.htm> (дата звернення: 15.09.2024).

⁸⁶ Waddy P. Maderno, Carlo. *Grove Art Online*. 2003. URL: <https://www.oxfordartonline.com/groveart/display/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000052980> (дата звернення: 18.11.2024).

⁸⁷ Domenichino (Domenico Zampieri). *Getty*. 2024. URL: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103K1J> (дата звернення: 14.09.2024).

емоційній експресії та драматичній напрузі. Його фрески насичені деталями та кольорами, передаючи інтенсивність, а також складність людського досвіду⁸⁸.

Незважаючи на окреслені відмінності, обидва митці поділяли відданість принципам Академії Карраччі, яка прагнула відродити класичні традиції Ренесансу, водночас поєднуючи динамізм і виразність бароко. Їхня творчість справила глибокий вплив на наступні покоління художників як в Італії, так і в усій Європі. Ясність оповіді, майстерність композиції, а також емоційна глибина, що характеризують їхні картини, стали визначальними рисами мистецтва бароко.

Вплив Рені простежується у творчості пізніших барокових художників, таких як Карло Маратта та Джованні Баттіста Галлі, які продовжували шукати баланс між класичними ідеалами та бароковою виразністю. Спадщина Доменікіно очевидна у творчості таких художників, як Ніколя Пуссен та Андреа Саккі, яких приваблювала його наративна ясність та емоційна насиченість⁸⁹.

П'єтро да Кортоне також залишив незгладимий слід у стилі бароко завдяки своїм новаторським підходам до стельових фресок та масштабних композицій. Їхні роботи відзначаються динамічними композиціями, майстерністю ілюзії та емоційною насиченістю, яку вони надають сакральним і світським темам.

П'єтро да Кортоне (1596-1669), народжений під ім'ям П'єтро Берреттіні в 1596 році в Кортоні, Тоскана, був італійським архітектором, художником і декоратором. Він розпочав свій творчий шлях у Флоренції, де на нього вплинули роботи таких митців, як Веронезе та Тіціан. Він був не лише живописцем, проте й також архітектором, що глибоко вплинуло на його підхід

⁸⁸ Montes F., Amarante N. History of the baroque: its origins, growth and examples in the Vila Real district. *European review of artistic studies*. 2023. Vol. 14. N. 4. P.92. ISSN 1647-3558. URL: <https://doi.org/10.37334/eras.v14i4.306> (дата звернення: 10.09.2024)

⁸⁹ Harris A. S. Lost Works by Passerotti, Domenichino, Guido Reni and Others in a Seventeenth-Century Collection. *The Burlington Magazine*. 1968. Vol. 110. No. 788 (Nov., 1968). P. 627. URL: <http://www.jstor.org/stable/875818>. Accessed 13 Sept. 2024_(дата звернення: 13.09.2024).

до монументального живопису. Роботи Кортони характеризуються грандіозністю, складними композиціями та органічним поєднанням живопису з архітектурним простором. Стель Кортона характеризується яскравою та драматичною інтерпретацією бароко, з акцентом на створенні переконливої атмосфери та вдиханні життя у свої міфологічні сюжети⁹⁰. Однією з найвідоміших робіт Кортони є стельова фреска «Тріумф божественного провидіння» (див. додаток К) у Палаццо Барберіні в Римі. Згаданий шедевр виступає квінтесенцією барокового ілюзійонізму, де межі між намальованою та реальною архітектурою розчиняються, створюючи відчуття безмежного простору. На фресці зображено грандіозне бачення Божественного Провидіння в оточенні алегоричних фігур, що уособлюють чесноти та прихід до влади родини Барберіні. Кортони майстерно використовує ракурс і перспективу, спрямовуючи погляд глядача вгору, а також створюючи ілюзію відкритого неба. Хмари, що клубочаться, динамічні фігури та гра світла і тіні створюють непереборне відчуття руху і драматизму, які є характерними для мистецтва бароко⁹¹. Вплив Кортони на розвиток барокового живопису неможливо переоцінити. Його вміння гармонійно поєднувати живопис з архітектурними елементами встановило новий стандарт для стельових фресок, а його роботи стали зразком для наступних поколінь художників.

Спадщина П'єтро да Кортони очевидна в постійному захопленні і вивченні їхніх творів. Їхній внесок у розвиток монументально-декоративного живопису допоміг визначити стиль бароко та встановити стандарт для наступних поколінь художників. Роботи Кортони залишаються одними з найбільш знакових прикладів мистецтва бароко, втілюючи велич, драматизм та емоційну насиченість, які визначають цей період.

⁹⁰ Pietro da Cortona. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. May 12, 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Pietro-da-Cortona> (дата звернення: 19.09.2024).

⁹¹ Study for the Allegory of Religion. Pietro da Cortona (Pietro Berrettini) Italian. 1629-1639. *Metmuseum*. URL: <https://www.metmuseum.org/art/collection/se arch/338554> (дата звернення: 29.09.2024).

Таким чином, можемо узагальнити, що монументально-декоративний живопис італійських митців Гвідо Рені, Доменіко Дзамп'єрі, П'єтро да Кортони належить до найвизначніших досягнень італійського бароко. Твори останніх не лише ілюструють мистецькі принципи періоду, але й відображають ширші культурні та духовні прагнення барокової Італії, розмаїття і складність цього періоду, пропонуючи погляд на різні способи реагування митців на виклики і можливості монументального мистецтва. Завдяки майстерному володінню формою, кольором, світлом і композицією згадані художники створили картини, які продовжують викликати трепет і захоплення, пропонуючи вікно в багатий і складний світ бароко. Їхній внесок у розвиток монументального живопису залишається важливою частиною історії мистецтва, формуючи візуальну культуру Італії та впливаючи на наступні покоління художників.

РОЗДІЛ 5

ІТАЛІЙСЬКА БАРОКОВА СКУЛЬПТУРА. ЛОРЕНЦО БЕРНІНІ

Італійська барокова скульптура виникла на основі ренесансної традиції, яка спиралася на класичну грецьку та римську скульптуру, ідеалізуючи людську форму. Однак стиль бароко привніс новий акцент на рух, емоції та драматичні контрасти. Цей зсув відбувся під впливом періоду маньєризму, який прагнув надати мистецтву унікального та індивідуального стилю, часто з сильними контрастами між молодістю та віком, красою та потворністю, чоловіками та жінками⁹².

Стиль бароко був особливо придатний для скульптури, і він знайшов свою найвидатнішу постать в особі Джан Лоренцо Берніні, чії роботи встановили стандарт для епохи. Скульптури Берніні, такі як «Екстаз Святої Терези» (1647-1652), виступають прикладом динамічного руху та емоційної інтенсивності бароко.

Італійська барокова скульптура відзначається кількома ключовими характеристиками, котрі відрізняють останню від мистецтва попередніх періодів: 1) динамізм і рух. Таке відчуття руху досягається завдяки використанню закручених драпіровок, вигадливих поз і складних композицій, які ведуть погляд глядача крізь твір; 2) групи фігур – на відміну від ренесансної скульптури, яка часто зосереджувалася на окремих фігурах, барокова скульптура акцентувала увагу на групах фігур, створюючи складні та драматичні композиції; 3) позаскульптурні елементи – скульптори бароко часто включали додаткові елементи, щоб посилити вплив своїх творів. Це могло бути приховане освітлення, фонтани або поєднання скульптури та архітектури, що створювало ефект трансформації та занурення для глядачів; 4) емоційна насиченість – митці бароко прагнули викликати сильні емоції у своїх глядачів.

⁹² Domenichino (Domenico Zampieri). *Getty*. 2024. URL: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103K1J> (дата звернення: 14.09.2024).

Скульптури цього періоду часто зображують сцени екстазу, страждання або божественного одкровення, а вираз обличчя та мова тіла ретельно розроблені, щоб передати ці почуття; 5) натуралізм і реалізм – незважаючи на драматичні, а іноді й перебільшені пози, барокова скульптура вкорінена у високому ступені натуралізму. Митці приділяли пильну увагу деталям анатомії, текстурі та грі світла на поверхнях, створюючи реалістичні фігури, які, здається, перебувають у тому ж просторі, що й глядач; 6) театральність – барокова скульптура за своєю суттю є театальною, покликаною створити ефект занурення для глядача. Митці використовували різноманітні прийоми, такі як гра світла і тіні, щоб посилити драматизм і втягнути глядача в оповідь⁹³.

Джан Лоренцо Берніні (1598-1680) вважається найбільш впливовим і новаторським скульптором епохи бароко. Л. Берніні народився в Неаполі в сім'ї художників і змалку познайомився зі світом мистецтва. Його батько, П'єтро Берніні, був видатним скульптором, який розпізнав і розвинув неабиякий талант свого сина. Раннє навчання під керівництвом батька, а також знайомство з роботами таких майстрів Відродження, як Мікеланджело, заклали основу унікального стилю Л. Берніні – гармонійного поєднання класичних ідеалів і барокового динамізму⁹⁴.

Л. Берніні як скульптор найяскравіше виражений у його здатності вдихати життя в мармур. Його скульптури – це не просто статичні фігури, а пронизані відчуттям руху та емоцій, які зачіпають глядача на вісцеральному рівні. Берніні був віртуозним скульптором, архітектором і живописцем, чії роботи втілюють суть барокового мистецтва – драматизм, емоційність і динамічний рух. Його роботи характеризуються театральністю, емоційною насиченістю та технічною досконалістю. Скульптури Берніні часто зображують

⁹³ Boucher B. *Italian Baroque Sculpture (World of Art)*. Paperback – Bargain Price. Thames & Hudson March 1, 1998.P.31,45.

⁹⁴ Gian Lorenzo Bernini. *Metmuseum*. 2024. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/bern/hd_bern.htm (дата звернення: 26.09.2024).

ключові моменти релігійних оповідей, передаючи суть історії з драматичним чуттям⁹⁵.

Творчість Л. Берніні наповнена шедеврами, які ілюструють його геній як скульптора. Серед найвідоміших – «Аполлон і Дафна» (див. додаток Л). Вказана робота виступає квінтесенцією здатності Л. Берніні захоплююче реалістично передавати сюжетні моменти. Скульптура, що зберігається в Галереї Боргезе в Римі зображує міфологічну історію переслідування Аполлона Дафною, яка перетворюється на лаврове дерево, щоб врятуватися від нього. Складні деталі перетворення Дафни – від її хвилястого волосся, що перетворюється на листя, до пальців ніг, що вростають у землю – демонструють надзвичайну майстерність Берніні у відтворенні складних текстур і форм у мармурі. Динамічна енергія композиції, з Аполлоном, що кидається вперед, і Дафною, що вивертається, змушує глядача відчувати, ніби він є свідком сцени в реальному часі⁹⁶.

Мармурова скульптура «Екстаз Святої Терези» створена між 1647 та 1652 роками, є однією з найвідоміших робіт Берніні. Розташована в каплиці Корнаро церкви Санта Марія делла Вітторія в Римі, зазначена робота виступає квінтесенцією барокової скульптури. Вона зображує містичний досвід Святої Терези Авільської, яку зображено в момент духовного піднесення, коли ангел пронизує її серце золотою стрілою. Майстерність Берніні у зображенні захопленого виразу обличчя святої та ніжних складок її одягу поєднується з новаторським використанням світла та простору, що посилює загальний драматичний ефект⁹⁷. Поєднання інтенсивних емоцій, складних деталей і драматичного використання світла створює потужний візуальний досвід, який виходить за межі скульптури та архітектури. Скульптура є шедевром барокового руху та емоційної експресії.

⁹⁵ Gian Lorenzo Bernini. *Arsartistic adventure of mankind*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/bernini-gian-lorenzo/> (дата звернення: 24.09.2024).

⁹⁶ Italian Baroque Sculpture, Gian Lorenzo Bernini. *The art story*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/bernini-gian-lorenzo/> (дата звернення: 17.09.2024).

⁹⁷ Boucher B. *Italian Baroque Sculpture (World of Art)*...P.37.

«Давид» (див. додаток М) – унікальна інтерпретація Джана Лоренцо Берніні біблійного героя Давида різко контрастує з попередніми зображеннями художників, таких як Мікеланджело. Замість того, щоб показати Давида в момент спокійного споглядання, Берніні зображує його в розпалі дії, коли він збирається кинути камінь, який має повалити Голіафа. Напруга в тілі Давида, зосереджений вираз його обличчя та скручена поза фігури – все це додає скульптурі динамічної енергії, передають рішучість і зосередженість персонажа та ілюструючи здатність Берніні зображати рух і психологічну глибину⁹⁸.

Італійська барокова скульптура мала глибокий вплив на світ мистецтва, впливаючи на наступні течії та митців протягом століть. Акцент стилю бароко на русі, драматизмі та емоційній експресії залишив незгладимий слід у європейській скульптурі, визначивши хід мистецького розвитку аж до XVIII століття і далі. Роботи Берніні, Альгарді та Мадерно, серед інших, продовжують шанувати та вивчати, слугуючи свідченням творчого генія та виразної сили італійської барокової скульптури. Їхні скульптури, з їх динамічними формами та емоційною насиченістю, залишаються знаковими репрезентаціями епохи бароко, приваблюючи та надихаючи аудиторію по всьому світу.

Таким чином, можна узагальнити, що італійська барокова скульптура – це багатий і різноманітний вид мистецтва, який відіграв ключову роль у розвитку європейської скульптури. Її унікальні характеристики, від драматичного руху до виразного відтворення людських емоцій, забезпечили останній місце в анналах історії мистецтва. Роботи майстрів бароко продовжують зачаровувати і навчати, відкриваючи вікно в мистецький блиск і культурну значущість періоду бароко в Італії. Джан Лоренцо Берніні залишається однією з найважливіших постатей в історії західного мистецтва. Його здатність поєднувати технічну

⁹⁸ Ensemble W. The Baroque Era: A Deep Dive into Art, History, and Influence. *Wiener Ensemble*. July 5, 2023. URL: <https://www.wienerensemble.at/the-baroque-era-a-deep-dive-into-art-history-and-influence/> (дата звернення: 18.09.2024).

майстерність з емоційною глибиною та новаторський дух як у скульптурі, так і в архітектурі утвердили його як квінтесенцію бароко.

РОЗДІЛ 6

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

Державний стандарт базової середньої освіти було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року. Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу⁹⁹. До ключових компетентностей віднесено: вільне володіння українською мовою, здатність спілкуватися рідною мовою, математичну компетентність, компетентність у сфері природничих наук, техніки та технологій, інноваційність, екологічну компетентність, інформаційно-комунікаційну компетентність, навчання протягом усього життя, громадянські та соціальні компетентності, культурну компетентність, підприємливість та фінансову грамотність¹⁰⁰.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості здобувача освіти через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до

⁹⁹ Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року №898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.11.2024).

¹⁰⁰ Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенка. 2016.С.11-12.

корупції¹⁰¹. У програмі «Історія України. Всесвітня історія (6-11 класи)» зазначено, що шкільна історична освіта має на меті¹⁰²:

- формування особистості, яка відчуває загальнолюдські та національні цінності, керується морально-етичними принципами та відчуває громадянську відповідальність у своїй поведінці;

- виховання громадянської свідомості за допомогою історії, спрямованої на патріотичні почуття стосовно власної країни та її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні ідеали та гармонію у суспільстві; в) навчання толерантності та поваги до різних поглядів, релігій, традицій і культур, розвиток уміння досягати взаєморозуміння з іншими людьми для досягнення загальнозначущих цілей.

Важливою складовою навчально-методичного комплексу із всесвітньої історії є навчальні підручники та посібники. Проблематика мистецтва бароко у підручнику з всесвітньої історії для 8 класів авторства Н. Сорочинської розкрита у розділі II «Високе Відродження. Реформація у Західній Європі» параграфі 8 «Культура бароко. Народження нової європейської науки»¹⁰³. У параграфі представлені особливості мистецтва бароко та художники даної доби. Особлива увага приділяється творам мистецтва.

У підручнику з всесвітньої історії для 8 класів Т. Ладиченко, І. Лукач, Н. Подаляк досліджувана тема подана у розділі II «Високе Відродження. Реформація у Західній Європі» параграфу 8 «Народження нового європейського мистецтва та науки»¹⁰⁴. Матеріал підручника охоплює ключові

¹⁰¹ Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року №898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.11.2024).

¹⁰² Історія України. Всесвітня історія (6-11 класи): навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2022. 106 с. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/istoriya-ukrajiny-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/> (дата звернення: 23.11.2024).

¹⁰³ Сорочинська Н. Всесвітня історія: підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти. 2021. 176 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/833-vseshvitya-istoriya-8-klas-sorochynska.html>. (дата звернення: 23.11.2024).

¹⁰⁴ Ладиченко Т., Лукач І., Подаляк Н. Всесвітня історія підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти. 2021. 176 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/815-vseshvitya-istoriya-8-klas-podaljak-2016.html> (дата звернення: 23.11.2024).

блоки уроків», структура і результати яких залежать від наскрізної мети та цілей кожної складової блоку¹⁰⁷.

Інтегроване навчання історії при вивченні даної теми дозволяє учням отримати цілісне уявлення про цей період. Використання міжпредметних зв'язків з літературою, географією та суспільними науками допомагає краще зрозуміти контекст подій і їх вплив на подальшу історію Європи. Наприклад, аналіз художніх творів того часу сприяє розвитку критичного мислення та навичок аналізу джерел. Використання проблемно-пошукового методу сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей учнів, адже вони самостійно досліджують історичні джерела і роблять висновки.

Залучення здобувачів освіти до інтерактивних форм роботи, таких як групові проекти та дискусії, стимулює їх активну участь у навчальному процесі та сприяє розвитку комунікативних компетентностей та навичок співпраці.

Метод проекту – це метод навчання, під час якого здобувачі освіти отримують знання шляхом планування та виконання практичних проектів. Проект дозволяє інтегрувати теорію з практикою і стимулює інтерес до комп'ютерів, літератури, музики, образотворчого мистецтва тощо. Робота над проектами сприяє кращому взаєморозумінню між вчителем та здобувачем освіти¹⁰⁸.

Застосування проектного методу в навчанні історії стимулює розвиток у здобувачів освіти дослідницьких компетентностей, таких як: пошук, аналіз та синтез інформації з різноманітних джерел (візуальних, письмових), що сприяє формуванню глибокого розуміння історичних процесів¹⁰⁹.

Комплексний аналіз різноманітних історичних джерел (письмових, усних, візуальних) дозволяє здобувачам освіти не лише реконструювати історичні

¹⁰⁷ Комар О. Дещо про інтеграцію та інтегровані уроки. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2017. Вип. 57. С. 67–73. URL :http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN (дата звернення : 24.11.2024).

¹⁰⁸ Гроздева М. Використання елементів проектного методу на уроках історії з вивчення краєзнавчого матеріалу. *Історія та правознавство*. 2010. № 22/23/24. С. 74–78.

¹⁰⁹ Батенко Л., Загородніх О., Ліщинська В. Управління проектами: Навч. Посібник. К.: КНЕУ, 2003. 231 с.

події, але й виявляти взаємозв'язки між політичними, економічними, соціальними та культурними процесами, а також розуміти їхній вплив на життя людей¹¹⁰.

Мультимедійні технології відкривають нові можливості для створення інтерактивних навчальних середовищ. Застосування мультимедійних презентацій дозволяє педагогам створювати динамічні та візуально привабливі матеріали, які легко адаптувати до різних навчальних цілей. Однак, ефективне використання мультимедіа вимагає від вчителя володіння сучасними інформаційними технологіями та знання принципів дидактики¹¹¹.

Використання мультимедіа на уроках історії під час вивчення досліджуваної теми відкриває нові можливості для здобувачів освіти. Мультимедійні ресурси, наприклад, відео, анімації та інтерактивні презентації, дозволяють відобразити складні політичні процеси того часу більш наочно, що допомагає краще розуміти суть цієї епохи, роль та вплив на історію регіону. Візуалізація дозволяє стимулювати інтерес до теми та покращує сприйняття матеріалу, особливо для візуально орієнтованих здобувачів освіти.

Отже, застосування мультимедійних технологій в процесі вивчення епохи бароко у 8 класі ЗЗСО є ефективним дидактичним прийомом. Використання інтерактивних елементів, візуальних образів та звукових ефектів сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, поглибленню їхніх знань про історичні події та культуру бароко. Інтерактивні елементи мультимедійних ресурсів дозволяють учням самостійно досліджувати історичні джерела, аналізувати інформацію та формувати власні висновки, що сприяє розвитку критичного мислення та історичної свідомості.

ВИСНОВКИ

¹¹⁰ Вербицька П. Завдання історичної освіти у вимірі сучасних інтеграційних процесів. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Держава та армія*. 2013. №752. С.194-199.

¹¹¹ Гриценко А. Теоретичні основи використання мультимедіа технологій у процесі викладання історії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського*. 2019. № 2 (65). С. 69–73. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvmdup_2019_2_14.pdf.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження було досягнуто мету роботи, яка полягала у тому, щоб окреслити стильові особливості, теми та жанри барокового мистецтва Італії. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки:

Історіографія італійського бароко налічує кілька століть. Від перших біографічних оповідей до сучасних міждисциплінарних досліджень, в яких науковці постійно переосмислювали зміст та сутність мистецтва бароко. Поєднання традиційних і цифрових візуальних джерел відображає динамічний і багатогранний підхід до вивчення одного з найвпливовіших періодів в історії західного мистецтва.

Поява культури бароко була не лише мистецькою революцією, але й відповіддю на складні економічні та політичні реалії Італії XVII ст. Контрреформація спричинила появу релігійного мистецтва, спрямованого глибокий емоційний вплив, а багатство меценатів і суперництво між містами-державами забезпечили ресурси та мотивацію для мистецьких інновацій. Багаті ресурси католицької церкви, покровительство аристократії, проекти оновлення міст та комерціалізація мистецтва – стали економічними чинниками у розвитку стилю бароко. Централізація папської влади в Римі, конкуренція між італійськими містами-державами, вплив іспанського панування та меценатство аристократичних родин – стали вирішальними політичними чинниками у формуванні стилю бароко. Стиль бароко, з його акцентом на драматизм, велич та емоційний вплив, став потужним інструментом для вираження цінностей та прагнень свого часу.

Архітектура раннього бароко в Італії є переломним моментом в історії архітектури, що характеризується новаторством, експериментами та відходом від класичних ідеалів Ренесансу. Творчість архітекторів раннього бароко не лише змінила італійський архітектурний ландшафт, але й заклала основу для розвитку стилю, який формував європейську архітектуру протягом століть. Завдяки своїм сміливим проектам і творчому використанню простору,

архітектори раннього бароко створили будівлі, які продовжують надихати і зачаровувати сучасників.

Архітектурні ансамблі бароко в Італії представляють вершину міського дизайну XVII-XVIII ст. Ключові характеристики міської архітектури італійського бароко включають монументальність і велич; інтеграцію архітектури та міського дизайну; театральність і рух, символізм та алегорію, осьове планування та симетрію. Визначні приклади міської архітектури італійського бароко: площа Сан-П'єтро, Ватикан; площа Пьяцца ді Спанья, Рим; Пьяцца Навона, Рим; Палацо Барберіні, Рим; Палаццо Корсіні, Флоренція; церква Сан-Фіренце, Флоренція; церква Санта-Марія-делла-Салюте, Венеція; Церква Джезуаті (Санта-Марія-дель-Розаріо), Венеція. Ансамблі бароко в таких містах, як Рим, Флоренція та Венеція, демонструють унікальний підхід до міського дизайну, де архітектура та містобудування переплітаються, створюючи симфонію краси та драматизму. Перелічені ансамблі не тільки перетворили міста, в яких вони були побудовані, проте й залишили незгладимий слід в історії архітектури та містобудування.

Дж. делла Порта, Д. Фонтана, К. Мадерна є найвидатнішими представниками раннього італійського бароко. Роботи Дж. Делла Порти залишаються одними з найважливіших прикладів архітектури раннього бароко, демонструючи майстерне володіння формою, простором і новою бароковою естетикою. Своїми витворами делла Порта відіграв вирішальну роль у формуванні архітектурної ідентичності Риму, залишивши по собі спадщину, яку продовжують шанувати і вивчати донині. Д. Фонтана був не лише архітектором та інженером, а візіонером, який відіграв вирішальну роль у розвитку архітектури раннього бароко. Його роботи, що характеризуються монументальним масштабом, інноваційними інженерними рішеннями та урбаністичним баченням, допомогли визначити стиль бароко і залишили по собі міцну спадщину в архітектурній історії Італії. Внесок Фонтани в міську забудову Риму та його знакові проекти в Неаполі та за його межами роблять його одним з найвидатніших представників раннього італійського бароко. К.

Мадерно був першопрохідцем в архітектурі раннього італійського бароко, чия творчість підготувала підґрунтя для розквіту бароко в XVII ст. Його новаторські проекти та архітектурні досягнення не лише перетворили місто Рим, але й залишили глибокий слід в історії архітектури, вплинувши на наступні покоління архітекторів.

XVII ст. було часом великих експериментів та інновацій в італійському живописі, а співіснування болонського академізму та караваджизму підкреслює різноманітність та динамізм періоду бароко. Згадані дві течії, попри, здавалося б, протилежні підходи, прагнули вийти за межі мистецтва маньєризму і створити мистецтво більш виразне, динамічне та емоційно привабливе. Болонський академізм з його акцентом на класичних ідеалах, технічній майстерності та збалансованій композиції заклав основу академічних традицій, які домінуватимуть у європейському мистецтві протягом століть. Його вплив можна побачити в роботах художників по всій Європі, від французьких класицистів до іспанських придворних живописців. Караваджизм, з іншого боку, визначив новий шлях, зосередившись на реалізмі, емоційній насиченості та драматичному використанні світла і тіні. Новаторство Караваджо підготувало ґрунт для високого драматизму та інтенсивної емоційності, які визначатимуть епоху бароко. Його вплив відчувався не лише в Італії, але й по всій Європі, оскільки художники Іспанії, Франції, Нідерландів та інших країн перейняли та адаптували його революційні техніки. Разом болонський академізм та караваджизм є двома течіями, які сформували бароковий живопис в Італії. Спадщина цих двох течій продовжує відчуватися у світі мистецтва, де їхній вплив все ще можна побачити в роботах художників, які прагнуть збалансувати класику з новаторством, ідеальне з реальним.

Творчість Мікеланджело Мерізі да Караваджо як лідера реалістичного напрямку в італійському живописі виступає поворотним моментом в історії мистецтва, ознаменувавши відхід від ідеалізації і перехід до більш правдивого та гуманістичного зображення світу. Його радикальний реалізм, новаторське використання світлотіні та зосередженість на олюдненні сакральних тем

поривали з тогочасними умовностями і встановлювали нові стандарти художнього вираження. Передаючи психологічну та емоційну глибину своїх сюжетів, Караваджо підняв живопис на новий рівень достовірності, завдяки чому його роботи знаходили глибокий відгук у глядачів. Вплив митця на наступні покоління художників і тривала спадщина його підходу до реалізму підкреслюють його значення як однієї з найважливіших постатей у розвитку західного мистецтва. Творчість італійського художника не лише змінила мистецький ландшафт свого часу, але й заклала основу для майбутніх поколінь живописців, які продовжуватимуть досліджувати можливості реалізму в мистецтві. Як лідер реалістичного напрямку в італійському живописі, Караваджо залишається центральною фігурою в історії західного мистецтва, вплив якого відчувається і сьогодні.

Монументально-декоративний живопис італійських митців Гвідо Рені, Доменіко Дзамп'єрі, П'єтро да Кортони, належить до найвизначніших досягнень італійського бароко. Твори останніх не лише ілюструють мистецькі принципи періоду, але й відображають ширші культурні та духовні прагнення барокової Італії, розмаїття і складність цього періоду, пропонуючи погляд на різні способи реагування митців на виклики і можливості монументального мистецтва. Завдяки майстерному володінню формою, кольором, світлом і композицією згадані художники створили картини, які продовжують викликати трепет і захоплення, пропонуючи вікно в багатий і складний світ бароко. Їхній внесок у розвиток монументального живопису залишається важливою частиною історії мистецтва, формуючи візуальну культуру Італії та впливаючи на наступні покоління художників.

Італійська барокова скульптура – це багатий і різноманітний вид мистецтва, який відіграв ключову роль у розвитку європейської скульптури. Її унікальні характеристики, від драматичного руху до виразного відтворення людських емоцій, забезпечили останній місце в анналах історії мистецтва. Роботи майстрів бароко продовжують зачаровувати і навчати, відкриваючи вікно в мистецький блиск і культурну значущість періоду бароко в Італії. Джан

Лоренцо Берніні залишається однією з найважливіших постатей в історії західного мистецтва. Його здатність поєднувати технічну майстерність з емоційною глибиною та новаторський дух як у скульптурі, так і в архітектурі утвердили його творчість як квінтесенцію бароко. Своїми творами Берніні не лише трансформував візуальну культуру свого часу, але й створив спадщину, яка продовжує надихати багатьох сучасних митців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербицька П. Завдання історичної освіти у вимірі сучасних інтеграційних процесів. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Держава та армія*. 2013. №752. С.194-199
2. Девдюк І. В. Бароко. Класицизм. Просвітництво. Зарубіжна література XVII–XVIII ст.: навч. посіб. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2021. 180 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року. №898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.11.2024)
4. Гриценко А. Теоретичні основи використання мультимедіа технологій у процесі викладання історії. 2019. № 2 (65). С.69-73.
URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvmdup_2019_2_14.pdf.
5. Гроздева М. Використання елементів проектного методу на уроках історії з вивчення краснавчого матеріалу. *Історія та правознавство*. 2010. № 22/23/24. С. 74–78.
6. Єрошкіна О. О. Епоха бароко: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 123 с.
7. Жаборюк А. А. Бароко (доба, людина, стиль, художній світ) : посіб. з іст. світ. художньої культури; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Філол. ф-т, Каф. теорії літ. та компаративістики. Одеса : Астропринт, 2015. 204 с.
8. Жаборюк А. А. Історичні європейські художні стилі: деталізована програма спецкурсу. Одеса : Астропринт, 2005. 29 с.

9. Ігнатенко Н. Інтерактивне навчання історії в умовах освітніх трансформацій. Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ. 2022. Вип. 1. С. 112–114. URL: [http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/1852/%20_17.1.2022%20\(1\).pdf?sequence=3#page=112](http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/1852/%20_17.1.2022%20(1).pdf?sequence=3#page=112).

10. Історія Італії (від античності до сьогодення): навч. посіб. / В. С. Волоніць, Ю. М. Нікольченко, Ю. С. Сабадаш; за заг. ред. проф. Ю.С. Сабадаш. Маріуполь: МДУ, 2014. 237 с.

11. Історія Італії. Середньовіччя, Ренесанс, Новий і Новітній час: навч. посіб. / Укл. В. С. Волоніць, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко, Ю. С. Сабадаш; За заг. ред. проф. Ю.С. Сабадаш. 2-е вид., доп. Маріуполь: МДУ, 2017. 232 с.

12. Історія культури Італії: навч. посіб. / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, С. П. Пахоменко; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. 2-е вид. виправ. та доп. Київ: Ліра-К, 2021. 228 с.

13. Клепко С. Інтегративна освіта і поліморфізм знання: монографія. Київ-Полтава-Харків, Україна: ПОПОПП, 1998. 360 с.

14. Комар О. Дещо про інтеграцію та інтегровані уроки. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2017. Вип. 57. С. 67–73. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN (дата звернення : 24.11.2024)

15. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін.; за ред. М. М. Заковича. 4-те вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2009. 589 с.

16. Ладиченко Т., Лукич І., Подаляк Н. Всесвітня історія підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти. 2021. 176 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/815-vsesvitnya-istoriya-8-klas-podalyak-2016.html> (дата звернення: 23.11.2024)

17. Лисун Я. Стінопис країн Центральної Європи в контексті мистецьких традицій західноєвропейського бароко. Поширення впливів. *Народознавчі зошити*. 2022. №5(167). С. 1185-1193. URL: <https://nz.lviv.ua/archi v/2022-5/14.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).

18. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. М. Грищенка. 2016. 40 с.

19. Рішення Вселенського Тридентського Собору. *Ukrainian Catholic-Traditionalist*. 2010. URL: https://traducionalist.at.ua/blog/rishennja_vselenskogo_tr identskogo_soboru/2010-06-17-1220 (дата звернення: 11.09.2024)

20. Сорочинська Н. Всесвітня історія : підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти. 2021. 176с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/833-vsvesvitnya-istoriya-8-klas-sorochynska.html>. (дата звернення : 23.11.2024)

21. Шкляр С. П. Історія європейської архітектури: Відродження та бароко: навч. посібник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 259 с.

22. Annibale Carracci. *The Art Story*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/carracci-annibale/> (дата звернення: 11.09.2024)

23. Azizi B. Baroque Architecture in Italy: 4 Comprehensive Guides. *Civilisable*. March 24, 2024. URL: <https://civilisable.com/baroque-architecture-in-italy/> (дата звернення: 13.09.2024)

24. Baker C. The heavenly bodies of Guido Reni. *Apollo*. January 30, 2023. URL: <https://www.apollo-magazine.com/guido-reni-baroque-divine-one-staedel-revie w/> (дата звернення: 17.09.2024)

25. Baroque Art and Architecture. *The Art Story Foundation*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/movement/baroque-art-and-architecture/> (дата звернення: 16.11.2024)

26. Baroque Art in Rome: A Guide for Those Wanting to Study Art History in Italy. John Cabot University. September 19, 2019. URL: <https://blog.johncabot.ed>

u/study-abroad/baroque-art-in-rome-a-guide-for-art-history-lovers (дата звернення: 16.11.2024)

27. Baroque architecture. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. September 2, 2024. URL: <https://www.britannica.com/art/Baroque-architecture> (дата звернення: 19.09.2024)

28. Baroque in Italy. History of urban planning. *CMGutjahr*. 1998. URL: <http://rubens.anu.edu.au/htdocs/bycountry/italy/rome/popolo/melbourne.planning/baroque.html> (дата звернення: 21.09.2024)

29. Brera. Virtual tour generated by Panotour. *Pinacoteca di Brera*. URL : <https://pinacotecabrera.org/virtualtour/start.html> (дата звернення: 01.12.2024)

30. Bhavna D. Baroque Art. *Academia*. 2022. URL: https://www.academia.edu/87656891/Baroque_Art (дата звернення: 23.09.2024)

31. Boucher B. Italian Baroque Sculpture (World of Art). Paperback – Bargain Price. Thames & Hudson March 1, 1998. 224 p.

32. Buying Baroque: Italian Seventeenth-Century Paintings Come to America. Edited by E. P. Bowron. Penn State University Press, 2017. JSTOR. 204 p.

33. Caravaggio. Encyclopedia of old master painters. 2024. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/old-masters/caravaggio.htm> (дата звернення: 25.09.2024)

34. Carlo Maderno. *Papal Artifacts*. 2021. URL: <https://www.papalartifacts.com/portfolio-item/carlo-maderno/> (дата звернення: 27.09.2024)

35. Carlo Maderno. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. 25 Mar. 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Carlo-Maderno> (дата звернення: 29.09.2024)

36. Carney R. Architecture of Florence, Tuscany, Italy. *Architectureofcities*. April 26, 2021. URL: <https://architectureofcities.com/florence> (дата звернення: 10.09.2024)

37. Crichton-Miller E. Baroque painting from Naples still provides plenty of thrills. *Apollo*. September 2, 2024. URL: <https://www.apollo-magazine.com/old-masters-art-market-naples-neapolitan-caravaggio/> (дата звернення: 12.09.2024)
38. Dempsey C. Annibale Carracci and the Beginnings of Baroque Style. Cadmo, 2000. 114 p.
39. Domenichino (Domenico Zampieri). *Getty*. 2024. URL: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103K1J> (дата звернення: 14.09.2024)
40. Duvernoy S. Baroque Architecture. In: Sriraman, B. (eds) Handbook of the Mathematics of the Arts and Sciences. *Springer*, Cham. 2021. P. 1261–1276. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-57072-3_9 (дата звернення: 16.09.2024)
41. Ensemble W. The Baroque Era: A Deep Dive into Art, History, and Influence. *Wiener Ensemble*. July 5, 2023. URL: <https://www.wienerensemble.at/the-baroque-era-a-deep-dive-into-art-history-and-influence/> (дата звернення: 18.09.2024)
42. Galleria Borghese. *Galleria Borghese*. URL : <https://360stories.com/rome/place/galleria-borghese> (дата звернення : 03.12.2024)
43. Giacomo della Porta. Encyclopedia of World Biography. May 23, 2018. *Encyclopedia.com*. URL: <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/giacomo-della-porta> (дата звернення: 20.09.2024)
44. Giacomo della Porta. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*, 2 Apr. 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Giacomo-della-Porta> (дата звернення: 22.09.2024)
45. Gian Lorenzo Bernini. *Arsartistic adventure of mankind*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/bernini-gian-lorenzo/> (дата звернення: 24.09.2024)
46. Gian Lorenzo Bernini. *Metmuseum*. 2024. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/bern/hd_bern.htm (дата звернення: 26.09.2024)

47. Harris A. S. Lost Works by Passerotti, Domenichino, Guido Reni and Others in a Seventeenth-Century Collection. *The Burlington Magazine*. 1968. Vol. 110. No. 788 (Nov., 1968). P. 626-629. URL: <http://www.jstor.org/stable/875818>. Accessed 13 Sept. 2024 (дата звернення: 13.09.2024)

48. Hunt L. Domenichino. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. 1909. URL: <https://www.newadvent.org/cathen/05102b.htm> (дата звернення: 15.09.2024)

49. Italian Baroque Sculpture, Gian Lorenzo Bernini. *The art story*. 2024. URL: <https://www.theartstory.org/artist/bernini-gian-lorenzo/> (дата звернення: 17.09.2024)

50. Kuznik F. Art, architecture, music: a visitor's guide to the top ten baroque cities. *Bachtrack*. February 12, 2018. URL: <https://bachtrack.com/feature-top-ten-baroque-cities-february-2018> (дата звернення: 19.09.2024)

51. Leon T. Exploring Baroque Style: A Journey Through Art, Fashion, Philosophy and Influence. *Tobyleon*. January 18, 2024. URL: https://tobyleon.com/blogs/art-design/baroque-art-architecture-fashion-philosophy?srsId=AfmBOooNqkPtKBYdzHNOB9WhOeD_x5zVTfLo5YMw6mYzMZBbyRIxT3rx#key-features-of-baroque-architecture (дата звернення: 21.09.2024)

52. Masterpieces. *Gallerie Nazionali Barberini Corsini*. URL : <https://barberinicorni.org/en/art/masterpieces/> (дата звернення : 01.12.2024)

53. McLaughlin K. Baroque Architecture: Everything You Need to Know. *Architectural digest*. April 27, 2023. URL: <https://www.architecturaldigest.com/story/baroque-architecture> (дата звернення: 23.09.2024)

54. Michelangelo Merisi da Caravaggio. *Reviewpainting*. 2024. URL: <https://www.reviewpainting.com/Caravaggio.htm> (дата звернення: 25.09.2024)

55. Modena P. Baroque Brilliance: Exploring the Splendor of Italian Baroque Art. *Paolo Modena*. Jan 22, 2024. URL: <https://www.paolomodena.com/artists/baroque-brilliance-exploring-the-splendor-of-italian-baroque-art/> (дата звернення: 27.09.2024)

56. Mohamadi P. Exploring Italian Baroque: 25 Key Features. *Civilisable*. February 18, 2024. URL: <https://civilisable.com/exploring-italian-baroque/> (дата звернення: 29.09.2024)

57. Montes F., Amarante N. History of the baroque: its origins, growth and examples in the Vila Real district. *European review of artistic studies*. 2023. Vol. 14. N. 4. P. 78-97. ISSN 1647-3558. URL: <https://doi.org/10.37334/eras.v14i4.306> (дата звернення: 10.09.2024)

58. Moon J. Caravaggio: Illuminating Shadows and Mastering the Art of Contrast. *Foggsmuseumtour*. May 25, 2023. URL: <https://www.foggsmuseumtour.com/post/caravaggio> (дата звернення: 12.09.2024)

59. Morselli R. Reframing Seventeenth-century *Bolognese Art*. *Academia*. 2019. URL: https://www.academia.edu/40630367/Reframing_Seventeenth_century_Bolognese_Art (дата звернення: 14.09.2024)

60. Musei Gallerie Palazzo Pallavicini Rospigliosi. *RomArtGuide*. URL : <https://www.romartguide.it/italiano/schedemusei/RospigliosiPallavicini.html> (дата звернення: 03.12.2024)

61. Müge İ. Italian baroque and its effects on Ottoman Baroque Architecture. *Academia*. 2008. URL: https://www.academia.edu/35426309/ITALIAN_BAROQUE_AND_ITS_EFFECTS_ON_OTTOMAN_BAROQUE_ARCHITECTURE (дата звернення: 16.09.2024)

62. Nedwed L. How Caravaggio shocked the art world The Italian painter's artistic expression disrupted Renaissance idealism. *Artexplored*. October 3, 2023. URL: <https://artexplored.com/article/how-caravaggio-shocked-the-art-world> (дата звернення: 17.09.2024)

63. Pietro da Cortona. The Editors of Encyclopaedia. *Encyclopedia Britannica*. May 12, 2024. URL: <https://www.britannica.com/biography/Pietro-da-Cortona> (дата звернення: 19.09.2024)

64. Pinacoteca. *Musei Vaticani*. URL : <https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/la->

[pinacoteca/sala-xii---secolo-xvii/caravaggio--deposizione-dalla-croce.html](https://www.pinacoteca.org/sala-xii---secolo-xvii/caravaggio--deposizione-dalla-croce.html) (дата звернення: 03.12.2024)

65. Pinacoteca Nazionale di Bologna (National Gallery). *Cosa Vedere e Fare a Bologna*. URL : <https://www.bolognawelcome.com/en/places/museums-and-private-collections/pinacoteca-nazionale-di-bologna-national-gallery> (дата звернення : 03.12.2024)

66. Pritchard S. Guido Reni, Aurora. *Smarthistory*. July 19, 2015. URL: <https://smarthistory.org/reni-aurora/> (дата звернення: 21.09.2024)

67. Robertson C. The Invention of Annibale Carracci Hardcover. Silvana. 2008. 420 p.

68. Sly E. The Baroque Beauty of Southern Italy. *Italy segreta*. October 22, 2023. URL: <https://italysegreta.com/baroque-beauty-southern-italy/> (дата звернення: 25.09.2024)

69. Sorabella J. Baroque Rome. *In Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art. 2003. URL: https://www.metmuseum.org/toah/hd/baro/hd_baro.htm (дата звернення: 27.09.2024)

70. Study for the Allegory of Religion. Pietro da Cortona (Pietro Berrettini) Italian. 1629-1639. *Metmuseum*. URL: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338554> (дата звернення: 29.09.2024)

71. The Louvre at home. *Le Louvre*. URL : <https://www.louvre.fr/en> (дата звернення : 03.12.2024)

72. Two New Acquisitions Continue Building Minneapolis Institute of Art's Strength in Italian Art with Sculpture from Middle Ages, Baroque Painting by Luca Giordano. *Artsmia*. February 22, 2022. URL: <https://new.artsmia.org/press/two-new-acquisitions-continue-building-minneapolis-institute-of-arts-strength-in-italian-art-with-sculpture-from-middle-ages-baroque-painting-by-luca-giordano> (дата звернення: 30.09.2024)

73. Visiter Saint Louis des Français. *Saint Louis des Français*. URL : <https://saintlouis-rome.net/horaires-visite-opening-hours/> (дата звернення : 03.12.2024)

74. Waddy P. Maderno, Carlo. Grove Art Online. 2003. URL: <https://www.oxfordartonline.com/groveart/display/10.1093/gao/9781884446054.001.0001/oao-9781884446054-e-7000052980> (дата звернення: 18.11.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Покликання святого Матвія. 1602.
Рим, церква Сан Луїджі деї Франчезі
Visiter Saint Louis des Français. Saint Louis des Français.

URL : <https://saintlouis-rome.net/horaires-visite-opening-hours/>

Додаток Б

Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Юдифь, що обезголовлює Олоферна.1599.

Рим, Національна галерея старовинного мистецтва в Палаццо Барберіні

Masterpieces. Gallerie Nazionali Barberini Corsini.

URL : <https://barberinicorsini.org/en/art/masterpieces/>

(дата звернення : 01.12.2024)

Додаток В

Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Смерть Діви Марії.1606.

Париж, Лувр

The Louvre at home. *Le Louvre*

URL : <https://www.louvre.fr/en>

(дата звернення : 03.12.2024)

Додаток Г

Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Вечеря в Еммаусі. 1606.

Мілан, Національна пінакотека Брера

Brera.Virtual tour generated by Panotour. *Pinacoteca di Brera.*

URL : <https://pinacotecabrera.org/virtualtour/start.html>

Додаток Д

1603. Мікеланджело Мерізі да Караваджо. Поховання Христа.

Ватикан, Ватиканська пінакотека

Pinacoteca. Musei Vaticani.

<https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/la-pinacoteca/sala-xii---secolo-xvii/caravaggio--deposizione-dalla-croce.html>

(дата звернення: 03.12.2024)

Додаток Е

Гвідо Рені. Аврора. 1614.

Рим, Казино дель Аврора

Musei Gallerie Palazzo Pallavicini Rospigliosi. *RomArtGuide*

URL :

<https://www.romartguide.it/italiano/schedemusei/RospigliosiPallavicini.html>

(дата звернення: 03.12.2024)

Додаток Ж

Різанина невинних. Гвідо Рені.1611.

Болонья, церква Сан-Доменіко

Pinacoteca Nazionale di Bologna (National Gallery). *Cosa Vedere e Fare a Bologna*

URL : <https://www.bolognawelcome.com/en/places/museums-and-private-collections/pinacoteca-nazionale-di-bologna-national-gallery>

(дата звернення : 03.12.2024)

Додаток 3

Гвідо Рені. Успіння Богородиці. 1580.

Ліон, музей красних мистецтв

Musée des Beaux Arts. *Musée des Beaux Arts*

URL : <https://www.mba-lyon.fr/fr>

(дата звернення : 03.12.2024)

Додаток I

Доменіко Дзамп'єрі. Останнє причастя святого Ієроніма.1614.

Ватикан, Ватиканська пінакоотека

Pinacoteca. Musei Vaticani

URL : <https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/la-pinacoteca/sala-xii---secolo-xvii/domenichino--comunione-di-s--girolamo.html>

(дата звернення: 01.12.2024)

Додаток К

П'єтро да Кортона. Тріумф божественного провидіння. 1639.

Рим, Палаццо Барберіні

Masterpieces. Gallerie Nazionali Barberini Corsini.

URL : <https://barberinicorsini.org/en/art/masterpieces/>

(дата звернення : 01.12.2024)

Додаток Л

Лоренцо Берніні. Аполлон і Дафна. 1625.

Рим, Галерея Боргезе

Galleria Borghese. *Galleria Borghese*

URL : <https://360stories.com/rome/place/galleria-borghese>

(дата звернення : 03.12.2024)

Додаток М

Лоренцо Берніні. Давид. 1624.

Рим, Галерея Боргезе

Galleria Borghese. *Galleria Borghese*

URL : <https://360stories.com/rome/place/galleria-borghese>

(дата звернення : 03.12.2024)